

Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa

Osa 3: Lasten ja nuorten näkökulmia osallisuudesta

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:19

Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa

Osa 3: Lasten ja nuorten näkökulmia osallisuudesta

Elina Stenvall

Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö

© 2021 tekijät ja Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN pdf: 978-952-00-5438-0

ISSN pdf: 2242-0037

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Kannen kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock

Helsinki 2021

Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa Osa 3: Lasten ja nuorten näkökulmia osallisuudesta

---

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:19

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö

Tekijä Elina Stenvall

Kieli suomi

Sivumäärä 60

Tiivistelmä

Lapsistrategian tavoitteena on vahvistaa lasten osallisuutta ja luoda tapoja, joilla monenlaisten lasten osallisuus yhteiskunnassa vahvistuu. Osallisuus tunnustetaan sekä kokemuksena kuulumisesta joukkoon että kokemuksena mahdollisuuksista vaikuttaa. Lapsistrategian yhtenä tavoitteena onkin tunnistaa lasten ja nuorten tuottama tieto omasta arjestaan, hyvinvoinnistaan, vaikutusmahdollisuuksistaan ja oikeuksistaan tärkeänä osana päätöksentekoa.

Lapsistrategian valmistelussa kerättiin näkökulmia lapsilta ja nuorilta sekä sähköisellä kyselyllä että työpajatyöskentelyllä. Tämän työskentelyn taustaa ja toteutusta on kuvattu kahdessa aiemmassa julkaisussa (STM raportteja ja muistioita 2020:27 & 2020:39). Tässä kolmannessa julkaisussa esitellään lasten ja nuorten tuottamia näkökulmia ja tarkastellaan niiden suhdetta kansalliseen lapsistrategiatyöhön.

Lapset ja nuoret peräänkuuluttavat kokemustiedon merkityksen tunnistamista, aikuisten pysähtymistä heidän asioidensa äärelle sekä ymmärrystä ja joustavuutta heidän asioidensa hoitamisessa ja näkökulmiensa huomioimisessa. Lapset ja nuoret arvostavat toimivaa arkea ja hyviä ihmissuhteita. He tunnistavat, ettei näkökulmien kysyminen tarkoita niiden mukaan toimimista. Tulevaisuudessa lapset ja nuoret toivovat aikuisten huomioivan heidän oikeutensa ja mahdollisuutensa vaikuttaa nykyistä vahvemmin.

Asiasanat lapsistrategia, lapsen oikeudet, osallisuus, vaikuttaminen, päätöksenteko, yhdenvertaisuus

---

ISBN PDF 978-952-00-5438-0

ISSN PDF 2242-0037

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5438-0>

Barns och ungas delaktighet i den nationella barnstrategin

Del 3: Barns och ungas perspektiv på delaktighet

Social- och hälsovårdsministeriets) rapporter och promemorior 2021:19

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet

Författare Elina Stenvall

Språk finska

Sidantal

60

Referat

Målet med barnstrategin är att främja barns delaktighet och skapa metoder för att stärka alla barns och ungas olika former av delaktighet i samhället. Delaktighet identifieras både som upplevelsen av att höra till gruppen och som upplevelsen av att ha möjlighet att påverka. Ett av målen med barnstrategin är att identifiera den information som barn och unga producerar om sin egen vardag, sitt välmående, sina möjligheter att påverka samt sina rättigheter som en viktig del av beslutsfattandet.

I beredningen av barnstrategin samlades synpunkter från barn och unga samt genom en elektronisk enkät och genom arbete i workshoppar. Bakgrunden till det här arbetet och genomförandet av det har beskrivits i två tidigare publikationer (SHM:s rapporter och promemorior 2020:27 & 2020:39). I denna tredje publikation presenteras barns och ungas synpunkter och görs en granskning av synpunkternas förhållande till det nationella barnstrategi-arbetet.

Barn och unga önskar att erfarenhetsbaserad kunskap identifieras, att vuxna stannar upp vid deras frågor samt förståelse och flexibilitet i behandlingen av deras frågor och i beaktandet av deras synpunkter. Barn och unga uppskattar en fungerande vardag och goda relationer till andra människor. De förstår att bara för att man ber om synpunkter betyder det inte man kommer att agera utifrån dem. Barn och unga hoppas att vuxna i framtiden på ett bättre sätt beaktar deras rättigheter och möjligheter att påverka.

Nyckelord barnstrategi, barnets rättigheter, delaktighet, påverkan, beslutsfattande, jämlikhet

ISBN PDF 978-952-00-5438-0

ISSN PDF

2242-0037

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5438-0>

National Child Strategy, Inclusion of Children and Young People

Part 3: Views of Children and Young People on Inclusion

Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health

2021:19

Authors Elina Stenvall

Language Finnish

Pages

60

Abstract

The aim of the Child Strategy is to promote the inclusion of children and create new ways of strengthening the inclusion of all children and young people in society. Inclusion is an experience of belonging to a group and having opportunities to influence matters. One aim of the Child Strategy is to identify and acknowledge that the information provided by children and young people of their everyday lives, wellbeing, rights, and opportunities to influence matters is an important part of decision-making.

In preparing the Child Strategy, views from children and young people were gathered through an electronic survey and workshops. The background and implementation of the work are described in two previous publications (Reports and memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2020:27 & 2020:39). This third publication presents the viewpoints of children and young people and examines how they relate to the preparatory work on the national Child Strategy.

Children and young people want the importance of experience-based information to be recognised. They want adults to take time to look into their everyday lives and they call for understanding and flexibility in the administration of their affairs and in taking their perspectives into account. Children and young people value smoothly running daily life and good relationships. They are aware that asking for viewpoints does not automatically mean that they will be followed. Children and young people wish that in future adults take their rights and opportunities to influence better into consideration.

Keywords child strategy, children's rights, inclusion, influence, decision-making, equality

---

ISBN PDF 978-952-00-5438-0

ISSN PDF

2242-0037

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5438-0>

Sisältö

Lukijalle	7
1 Johdanto	8
2 Aineisto ja aineiston käsittely	11
2.1 Kaksi aineistokokonaisuutta	11
2.2 Työpajan aineisto	13
2.3 Kyselyaineisto	15
3 Lasten ja nuorten arki ja hyvinvointi	18
3.1 Arki ja hyvinvointi	18
3.2 Arki ja hyvinvointi työpajavastauksissa	18
3.3 Muiden ihmisten merkitys hyvinvoinnille kyselyvastauksissa	20
3.4 Erityisryhmiin kuulumisen kyselyvastausten valossa	24
4 Lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuudet ja oikeudet	29
4.1 Vaikutusmahdollisuudet ja oikeudet	29
4.2 Vaikutusmahdollisuudet ja oikeudet työpajavastauksissa	31
4.3 Vaikutusmahdollisuudet ja oikeudet kyselyvastauksissa	32
5 Lasten ja nuorten näkemyksiä tulevaisuudesta	36
5.1 Yhteenveto tulevaisuuden näkymistä	36
5.2 Tulevaisuuden näkymiä työpajavastauksissa	37
5.3 Tulevaisuuden näkymät kyselyaineiston valossa	40
5.4 Oikeuksien toteutuminen tulevaisuudessa	43
6 Johtopäätökset	46
6.1 Osallisuuden ulottuvuudet lasten ja nuorten kokemuksissa	46
6.2 Osallisuuden tasot	48
6.3 Tutkimusasetelman reflektointi	49
7 Lopuksi	51
Liitteet	53
Lähteet	60

LUKIJALLE

Kansallisen lapsistrategian valmistelussa lapsen oikeus osallisuuteen on ollut keskeisenä johtotähtenä. Olemme halunneet tässä poikkeusajassakin varmistaa mahdollisimman laajasti lasten ja nuorten osallisuuden Suomen historian ensimmäisen kansallisen lapsistrategian valmistelussa sekä toimeenpanossa. Keskeistä meille on ollut tehdä lapsistrategiaa yhdessä lasten ja nuorten kanssa eikä vain heitä varten.

Poikkeusaika haastoi meitä osallisuuden toteuttamisessa, ja useasti jouduimmekin pohtimaan, miten voimme tavoittaa yhdenvertaisesti lapsia ja nuoria. Päädyimme tekemään sähköisen kyselyn. Se valmisteltiin yhdessä asiantuntijoiden, järjestöjen sekä lasten ja nuorten kanssa. Kysely tehtiin kuudella kielellä ja se tavoitti yli 1300 eri ikäistä lasta ja nuorta ympäri Suomea. Lasten ja nuorten lisäksi tavoitimme noin 1500 aikuista. Kyselyn lisäksi järjestimme muutamia työpajoja yhteistyössä järjestöjen kanssa, joiden kautta tavoitimme myös lapsia ja nuoria.

Kyselyn vastaukset osoittivat, että lapset tunnistavat omia oikeuksiaan. Moni lasten esiin nostamista asioista koski sitä, miten lapsia kuullaan ja kuunnellaan ja käytetäänkö heidän antamaansa tietoa. Kyselyssä korostui myös yksinäisyys ja kiusaaminen sekä yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys.

Saimme vastaajilta erittäin tärkeää tietoa, jota olemme valmistelussa hyödyntäneet. Kiitos tästä kaikille vastanneille.

Johanna Laisaari, kansallisen lapsistrategian pääsihteeri
Toukokuu 2021

1 Johdanto

Tavoitteena vahvistaa aikuisten ymmärrystä lasten osallisuudesta sekä luoda tapoja kuulla erilaisten lasten ja nuorten ääni. Lasten ja nuorten osallisuudelle tulee löytää tilaa arjessa, palveluissa ja yhteiskunnassa laajemmin. Tarvitaan aikaa ja keinoja pysähtyä lasten ja nuorten tiedon äärelle.

Lasten ja nuorten osallisuuden näkökulmasta lapsistrategian tavoitteena on edistää lasten ja nuorten osallisuutta sekä kehittää uusia tapoja osallisuuden vahvistumiseksi. Tämä raportti on kolmas osa osallisuutta käsitelleistä raporteista. Ensimmäisessä osassa luotiin pohjaa ymmärtää osallisuuden käsite ja tunnistaa sen monet ulottuvuudet. Toisessa osassa raportoitiin osallisuuden toteuttamisen tapoja lapsistrategian valmistelussa ja tässä kolmannessa osassa keskitytään lasten ja nuorten näkökulmiin. Raportissa ääni annetaan lapsille ja nuorille itselleen. Siinä tarkastellaan, millaisissa asioissa he haluaisivat olla mukana, millaisia epäkohtia he tunnistavat osallisuuden toteutumisessa sekä mitä he ajattelevat oikeuksistaan. Näitä asioita pohditaan lasten ja nuorten arjen, hyvinvoinnin, vaikuttamismahdollisuuksien, oikeuksien sekä tulevaisuuden näkökulmista. Lasten ja nuorten omien ajatusten kuvaaminen on itsessään arvokasta, mutta näkemysten perusteella raportissa kuvataan myös, miten osallisuus näkyy erilaisten lasten ja nuorten elämässä ja miten siihen tulisi tulevaisuudessa suhtautua.

Läpi koko lapsistrategian osallisuustyön punaisena lankana on kulkenut tavoite vahvistaa aikuisten ymmärrystä lasten osallisuudesta. Samalla on tarpeen tunnistaa ja tehdä näkyväksi tapoja ja menetelmiä, joilla aikuiset voivat tukea lasten osallisuutta tunnistamalla heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan lapsentasoisesti ja lapsilähtöisesti. Työssä on tarpeen ottaa kaksi seikkaa huomioon. Ensinnäkin siinä tulee etsiä keinoja pysähtyä lapsen kuvaaman ja kertoman tiedon äärelle ja tunnistaa, mikä kerrotuissa asioissa on lapselle merkityksellistä. Toiseksi siinä on pyrittävä löytämään tapoja saada lasten näkemykset ja kokemukset näkyviin myös päätöksenteon tueksi. Lapsen näkökulmaa tavoitellaan siis lapsilähtöisesti samalla kuin tulkitseminen ja tiedon hyödyntäminen lasten osallisuuden parantamiseksi on puolestaan aikuislähtöistä.

Osallisuuden kokemuksen vahvistaminen auttaa vahvistamaan hallinnon lapsiystävällisyyttä sekä löytämään erilaisia kommunikaatiovälineitä tavoittaa lasten kokemuksia. Samalla halutaan vahvistaa lasten tiedonsaantia sekä mahdollisuuksia vaikuttaa myös laajoihin näkökulmiin (myös Lapsiasiavaltuutettu 2020, 24). Tässä raportissa tavoitteena on saada aikuiset kuulemaan ja tunnistamaan lasten ja nuorten kokemusten merkitys paitsi lapsistrategian toimeenpanossa myös laajemmin päätöksentekoprosesseissa.

Lapsistrategian osallisuusajattelu on rakennettu lasten ja nuorten osallisuuden kokemusten vahvistamisen, lasten näkökulmien huomioimisen ja heidän tiedonsaantioikeutensa turvaamisen varaan. Näiden lupauksen lunastamiseksi lapsistrategian toimeenpanossa tulee kiinnittää erityistä huomiota lasten ja nuorten kokemuksiin.

Osallisuutta lähdettiin tavoittelemaan lasten ja nuorten kokemuksissa ilmiömäisellä otteella, jonka puitteissa lapsia ei lähestytty puhumalla suoraan osallisuudesta, sen olemassaolosta tai puutteesta. Sen sijaan lapsilta ja nuorilta kysyttiin heidän näkemyksiään hyvästä elämästä, arjesta, hyvinvoinnista, oikeuksista ja tulevaisuuden näkymistä. Tällaisten teemojen sisällä esiin nousevat näkökulmat paljastavat myös osallisuuden olemassaolon ja sen mahdolliset puutteet, joita tässä raportissa pyritään valaisemaan. Erilaisia näkökulmia nostetaan esiin sekä lasten ja nuorten omina kokemuksina ja ajatuksina että tulkiten niiden merkitystä osallisuuden toteutumisessa erilaisten lasten ja nuorten arjessa. Tulkinassa on käytetty hyödyksi sisällönanalyysejä.

Kuten kahdessa ensimmäisessä raportissa¹ on todettu, lapsistrategiassa osallisuus on kattokäsite. Osallisuutta tarkastellaan laajasti

1. mukanaolon ja vaikuttamisen mahdollisuuksina
2. osallisuuden kokemuksena.

Nämä molemmat näkökulmat on huomioitu, kun lapsilta on kysytty heidän ajatuksistaan ja näkemyksistään. Molemmat näkökulmat huomioimalla vaikuttamisen mahdollisuuksia voidaan tarjota mahdollisimman monille lapsille. Samalla tässä raportissa on tunnistettu aiempaa selkeämmin myös niitä asioita ja näkökulmia, jotka ovat lapsille ja nuorille tärkeitä ja joita he itse nostavat yhteiseen keskusteluun.

Osallisuuden käytäntöjä ja periaatteita pohdittaessa mietittiin myös päämäärä–keino-jaottelua (esim. Grover 2004, 82; Vanderbeck 2010 & STM 2020:27). Jaottelussa osallisuus päämääränä tarkoittaa itseisarvoisesti tärkeää elementtiä, kun taas keinona osallisuus puolestaan auttaa pääsemään johonkin muuhun tavoiteltuun päämäärään. Tämä jaottelu on pidetty mukana myös lasten ja nuorten näkökulmia tarkasteltaessa, ja samalla pohdittu, miten niiden avulla voidaan ymmärtää osallisuus paremmin. Toisin sanoen, näkökulmia on tarkasteltu keinoina edistää ja vahvistaa erilaisten lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa itselleen tärkeissä asioissa. Samalla ne tarjoavat aikuisille

---

1 Osallisuutta ja osallistumista - Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8> & Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa : Osa 2: Osallisuuden toteutuminen lapsistrategian valmistelussa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8435-6>

mahdollisuuden tunnistaa, millaiset asiat ovat lapsille ja nuorille tärkeitä, ja näiden kautta näkökulmat voivat vahvistaa lasten ja nuorten osallisuuden kokemusta.

2 Aineisto ja aineiston käsittely

Aineistona on käytetty sekä syksyllä 2020 toteutetun sähköisen kyselyn vastauksia että vuoden 2020 aikana toteutettujen työpajojen koosteja. Työskentelyllä tavoitettiin monenlaisia, eri-ikäisiä ja eri puolilla Suomea asuvia lapsia ja nuoria. Aineistoa on jäsennelty sisällönanalyysin keinoin.

2.1 Kaksi aineistokokonaisuutta

Lapsistrategiassa huomiota on kiinnitetty erityisesti sellaisiin lapsiin ja lapsiryhmiin, joiden osallisuus jää usein huomiotta. Näin kehitettävät osallisuuden tavat tukevat merkityksellisesti kaikkien lasten osallisuuden toteutumista, ja ne tuovat esiin sellaista laadullista tietoa, jolle on päätöksenteossa erityisesti tarvetta.

Lasten näkökulmia kerättiin sekä työpajatyöskentelyssä että sähköisellä kyselyllä. Sähköinen kysely oli avoinna lokakuussa 2020 ja se tavoitti 1344 lasta ja 1593 aikuista eri puolilta Suomea.

Työpajatyöskentelyllä pyrittiin huomioimaan erityisesti ryhmät, joita sähköiset kyselyt eivät aina tavoita riittävästi. Työpajoja järjestettiin ennen kaikkea lastensuojelun piirissä eläville, vammaisille, seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluville tai maahanmuuttajataustaisille lapsille ja nuorille. Työpajoja järjestettiin kasvokkain, puhelimesta ja sähköisillä alustoilla. Työpajoilla tavoitettiin noin 40 lasta, nuorta ja nuorta aikuista (aineistosta lisää STM 2020:39). Työpaja-aineisto koostuu eri toimijoiden koostamista lasten ja nuorten vastauksista. Jokaisesta työpajasta saadut vastaukset koostettiin yhteen teemoittain tarkastellen lasten ja nuorten näkemyksiä arjesta ja hyvinvoinnista, oikeuksista ja vaikuttamismahdollisuuksista sekä tulevaisuuden näkökulmista (ks. aineistojen koostamisesta tarkemmin STM 2020:39).

Tässä raportissa lasten ja nuorten näkökulmia tarkastellaan näiden kahden eri aineiston valossa. Molemmat aineistot luettiin läpi ja niille tehtiin alustava sisällönanalyysi. Alustavassa sisällönanalyysissä kyselyaineistoista poimittiin esiin teemoja, joissa lapset ja nuoret kuvaavat heille tärkeitä ihmisiä sekä tapoja ja tilanteita, joissa heidän mielipiteitään kuullaan ja huomioidaan. Lisäksi kyselyaineistosta nostettiin esiin lasten ja nuorten näkökulmia siitä, mihin he haluaisivat tulevaisuudessa vaikuttaa sekä heidän näkemyksiään oikeuksistaan. Oikeuksia ja vaikuttamismahdollisuuksia tarkasteltiin erityisesti erityisryhmiin kuulumisen näkökulmasta. Erityisryhmien osalta tarkasteltiin lisäksi sitä, miten lapset ja nuoret puhuvat erityisryhmiin kuulumisesta, millaisiin ryhmiin he kokevat kuuluvansa ja miten he kokevat tämän vaikuttaneen omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten ja nuorten oman

äänen tavoittamiseksi aineistosta on poimittu myös sitaatteja. Sitaatteja poimittiin erityisesti teemoista, näkökulmista ja ajatuksista, jotka toistuivat monen lasten ja nuorten vastauksissa.

Lopulta työpajojen ja kyselyn vastauksia käsiteltiin kolmen teeman alla: arki ja hyvinvointi, oikeudet ja vaikuttamismahdollisuudet sekä tulevaisuus. Alaotsikoinnissa säilytettiin vastustapojen erilaiset otsikot. Esimerkiksi työpajoissa puhuttiin lasten ja nuorten kanssa enemmän arjesta ja hyvinvoinnista, kun taas kyselyssä lapsilta ja nuorilta kysyttiin suoremmin, keille he kertovat asioistaan. Näitä vastauksia käsiteltiin saman yläotsikon alla, mutta nimettiin alaotsikoinnilla erikseen. Jokaisen pääotsikon alle on kerätty tiivistelmä lasten ja nuorten näkökulmista. Näiden alla teemaa on lisäksi avattu enemmän.

Osassa vastauksia vaikutti siltä, että lapsi oli saanut vastaamiseen apua aikuiselta. Tällaisissa vastauksissa kieli oli huolitellumpaa kuin monissa muissa vastauksissa. Samalla näissä vastauksissa kuitenkin näkyi, että vastaajina oli kuitenkin lapsi. Sisällöllisesti tällaisetkin vastaukset olivat kuitenkin linjassa muiden vastausten kanssa eikä niissä ollut huomiota herättäviä eroja kielen lisäksi. Tietoinen valinta oli jättää lasten näkökulmia kuvatessa kertomatta lapsen sukupuolta tai ikää, ellei tällä ollut erityistä merkitystä kerrotun näkökulman ymmärtämiseksi. Pääsääntöisesti valinta perustui siihen, ettei lasten vastauksissa ollut sanottavia eroja iän tai sukupuolen mukaan. Aineistoa ei ole systemaattisesti luettu mahdollisia eroja etsien, mutta vastauksia läpikäydessä eroja ei näkynyt.

Tätä raporttia varten aineistoa on tarkasteltu nimenomaan osallisuuden, sen toteutumisen ja epäkohtien näkökulmasta, ja siksi aineiston tarkastelussa tehtiin tiettyjä rajoituksia. Ensiksi aineistosta poimittiin esiin lasten ja nuorten ajatuksia, kokemuksia ja näkemyksiä liittyen nimenomaan heidän osallisuutensa, vaikutusmahdollisuuksiensa ja oikeuksiensa toteutumiseen. Toiseksi tässä raportissa on keskitytty ainoastaan lasten ja nuorten vastauksiin, ja kyselyyn aikuisilta saadut vastaukset jätettiin pois analyysistä. Kolmanneksi koronaan liittyvät kysymykset jätettiin tämän tarkastelun ulkopuolelle, sillä niitä on tarkasteltu erillisessä koronan vaikutuksia käsitelleessä raportissa (Valtioneuvoston julkaisuja 2021:2). Analysoitavassa aineistossa on huomioitu sekä suomen, ruotsin ja englanninkieliset vastaukset, jotka analysoitiin alkuperäisellä kielellä, että somalin, venäjän ja pohjoissaamen vastaukset suomen kielelle käännettynä.

Lasten ja nuorten vastauksia ei ole lähdetty liikaa tarkentamaan, vaan pyrkimyksenä on ollut kuvata niitä asioita, joita he ovat tuoneet esiin. Lapset ja nuoret ovat halunneet tuoda nämä näkökulmat ja ajatukset lapsistrategian tueksi, joten niitä myös pyritään kuvaamaan mahdollisimman tarkasti. Tämän vuoksi näkökulmat ja ajatukset voivat joissain kohdin olla eriparisia: osa vastaajista kuvaa henkilökohtaisia ja kipeitä kokemuksia, siinä missä joku toinen puhuu yleisemmällä tasolla. Työpajojen osalta lasten ja nuorten näkökulmat on nostettu esiin sellaisina, kuin ne työpajojen koonneissa ilmaistu. Kyselyn osalta vastauksia

on jouduttu hieman tiivistämään ja yhdistämään, mutta lainauksilla on pyritty tekemään näkyväksi lasten ja nuorten tapaa kertoa ja puhua itselleen merkityksellisistä asioista. Vaikka raporttia kirjoittaessa on tunnustettu, ettei ole olemassa mitään yhtenäistä joukkoa ”lapset ja nuoret”, puhutaan raportissa kuitenkin useissa kohdissa lapsista ja nuorista. Tällä sanaparilla viitataan tämän raportin aineistona olevien työpajojen ja kyselyn osallistujiin, ei koko suomalaiseen lapsiväestöön.

2.2 Työpajan aineisto

Lasten ja nuorten työpajojen toteuttamisessa haluttiin erityisesti varmistaa erityisryhmiin kuuluvien lasten ja nuorten ajatusten ja näkökulmien mukaan saaminen. Erityisryhmään kuulumista ei kuitenkaan haluttu tarkastella tavoilla, jotka olisivat niputtaneet kaikki kyseisiin ryhmiin kuuluvat lapset ja nuoret samanlaisiksi, vaan käytännön ratkaisuisissa ja näkökulmissa saivat näkyä myös yksittäisten lasten erityiset näkökulmat. Tarkastelemalla osallisuutta erityisryhmien välityksellä saadaan esiin näkökulmia myös kaikkien lasten ja nuorten kohtaamisen ja kuulemisen tapojen toimivuuteen. Toki tässä on huomioitava joidenkin erityisryhmien erityistarpeet, kuten kuulo- tai näkövamma, mutta pääsääntöisesti erityisryhmissä toteutettavat osallisuuden menetelmät auttavat kaikkien lasten kuulemisen ja kohtaamisen toteutumisessa.

Osallisuutta lähdettiin tavoittelemaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kysymyksiä ja teemoja pohdittaessa mietittiin sanojen muotoiluja ja käytettyjä käsitteitä, jotta vältyttäisiin sanavalinnoilta, jotka leimaavat lapsia tai joita he eivät ymmärrä. Valittuja kysymyksiä ja teemoja myös testattiin muutamilla lapsilla, jotta varmistuttiin niiden sopivuudesta eri-ikäisille. Tavoitteena oli, ettei lapsia vaadittaisi ottamaan kantaa asioihin tai teemoihin sellaisilla sanoilla, joita he eivät ymmärrä. Tässä on syytä kuitenkin huomioida ikähaarukka (keskimäärin 10–18 vuotta) sekä laajuus (kaikki suomalaiset lapset ja nuoret), joten joitakin kompromisseja jouduttiin tekemään. Tavoite oli toteuttaa kysymykset niin, että niihin vastaaminen tuntuu lapsesta turvalliselta ja mielekkäältä ja siten, että niiden avulla saadaan kerättyä tarvittavaa ja arvokasta tietoa.

Työpajoja suunniteltaessa kohderyhmänä ajateltiin olevan noin 10–13-vuotias lapsi. Tämä ikäryhmä pidettiin mielessä, kun kysymysten muotoiluja ja käytettyjä termejä mietittiin. Ajatuksena oli käyttää kieltä, jota tämän ikäinen lapsi ymmärtää, ja kysyä kysymyksiä sellaisista teemoista, joihin hän kykenee ottamaan kantaa. Rajauksen tarkoituksena ei kuitenkaan ollut vetää tarkkaa ikärajaa osallistumisen suhteen, vaan kyseessä oli suunnittelu varten tehty ratkaisu. Kysymyksiä pystyi myös muotoilemaan sen mukaan, kenelle niitä esitti.

Työpajojen järjestämiseen tarjottiin kolme eri vaihtoehtoa. Ensiksi työpajat oli mahdollista järjestää oman organisaation tai hankkeen voimin sen piirissä oleville lapsille ja nuorille. Toiseksi oli mahdollista pyytää lapsistrategian osallisuusasiantuntija pitämään työpajoja. Kolmanneksi tarjottiin mahdollisuus toimittaa muilla tavoin koottua materiaalia lasten ja nuorten näkemyksistä.

Työpajakutsu lähetettiin 46 vastaanottajalle 27:stä eri järjestöstä. Mukana oli monia lapsi- ja perhejärjestöjä sekä vammaisjärjestöjä, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kanssa työskenteleviä järjestöjä ja lastensuojelujärjestöjä. Työpajoja toteutettiin yhteensä kahdeksan. Lapsistrategian osallisuusasiantuntija järjesti kaksi työpajaa: yhden paikan päällä nuorten aikuisten kanssa (Osallisuuden aika) sekä toisen työpajan Teams-alustalla (SOS-Lapsikylän kehittäjänuoret). Lisäksi Nuorten turvasatama (lastensuojelu) sekä Translasten ja -nuorten perheet ry, Yhden vanhemman perheiden liitto ja Seta ry pitivät työpajat itse. Näiden lisäksi Suomen Kasper ry, Pelastakaa Lapset ry:n Arjesta voimaa -hanke, vammaisjärjestöjen yhteinen Minua kuullaan -hanke, Vammaisfoorumi sekä Pelastakaa Lapset ry:n ja Ensi- ja turvakotien liiton yhteinen väkivaltaa kokeneiden lasten kokemuksia tarkasteleva hanke toimittivat jo aiemmin lapsilta ja nuorilta kerättyä materiaalia. Näiden lisäksi SOS-Lapsikylä järjesti työpajoja myös alueellisesti toiminnassaan mukana oleville lapsille ja nuorille Jyväskylässä ja Tampereella.

Sisällöllisesti lapsia ja nuoria pyydettiin työpajoissa pohtimaan, millaista heidän arkensa on, mitkä asiat ovat hyvin ja mitkä eivät, millaista tietoa ja mitä ajatuksia heillä on lasten oikeuksista sekä millaisena he näkevät tulevaisuuden. Lapsia pyydettiin miettimään, mitä he toivoisivat aikuisten ymmärtävän omasta elämästään sekä millaisten asioiden tulisi muuttua tulevaisuudessa, jotta lasten osallisuus toteutuisi parhaiten (ks. tarkemmin liite 1).

Työpajojen vetäjille annettiin ohjeita siitä, miten he voivat työskentelyä alustaa ja mitä he voivat kertoa lapsille ja nuorille siitä, mihin kerättyä tietoa käytetään. Lapsille ja nuorille kerrottiin, että lapsistrategian valmistumiseksi on tärkeää saada myös lasten näkemykset ja ajatukset kuuluviin. Ohjeissa annettiin vinkkejä myös siihen, miten työpajat voi lopettaa. Sen sijaan tarkoituksella jätettiin avoimeksi konkreettiset tavat toteuttaa työpajat. Tässä luotettiin vetäjien ammattitaitoon tunnistaa heidän toiminnassaan mukana olevien lasten ja nuorten tarpeet, osaaminen ja tavat osallistua.

Työpajoihin osallistui yhteensä yli 40 lasta, nuorta ja nuorta aikuista. Työpajojen vetäjiä ei erikseen pyydetty kirjaamaan osallistujien ikää tai lukumäärää, jonka vuoksi arvio osallistujien määrästä on epätarkka. Tämä olisi jälkikäteen arvioituna ollut oleellinen tieto kirjattavaksi, ja osa työpajojen vetäjistä oli näin tehnytkin.

2.3 Kyselyaineisto

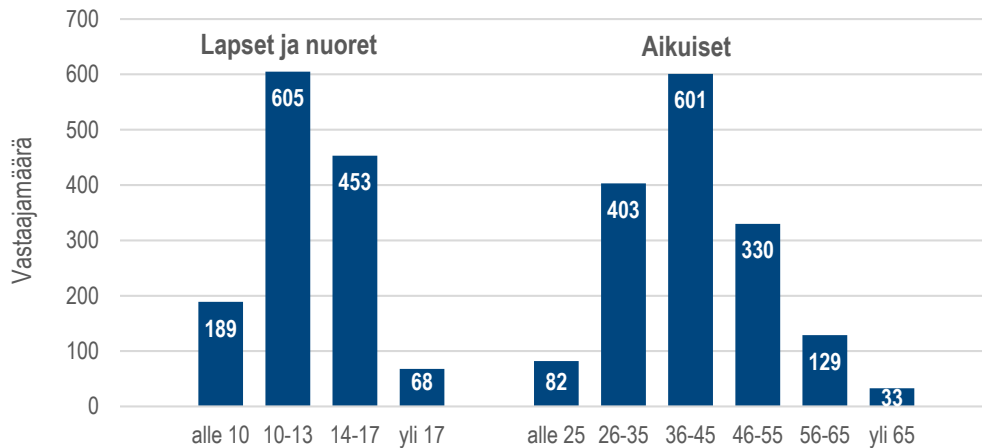
Koronaviruksesta johtuneiden olosuhteiden vuoksi oli selvää, ettei työpajamuotoinen työskentely ollut toteutettavissa riittävän laajamittaisesti. Siksi lasten ja nuorten äänen ja ajatusten kuulemiseksi päätettiin toteuttaa sähköinen verkkopohjainen kysely. Kysely toteutettiin yhteistyössä Fountain Park Oy:n kanssa ja sen suunnittelu aloitettiin elokuussa 2020. Suunnittelutapaamisia oli säännöllisesti ja niiden aikana työstettiin kolmesta teemasta (arki, oikeudet ja tulevaisuus) tarkat kysymykset. Teemat ja osa kysymysten muotoiluista olivat yhtenevät työpajojen kanssa. Kysymysten sisällöstä ja muotoiluista päätettiin yhdessä, ja kyselyn teknisen toteutuksen ja kysymysten kielellisen viimeistelyn hoiti Fountain Park. Kyselyä testasivat sekä aikuiset että lapset, jonka jälkeen kyselyä vielä hieman tarkennettiin ja hiottiin. Kuten työpajojenkin kohdalla, myös kyselyn kohderyhmäksi ajateltiin 10–13 -vuotias lapsi, mutta siihen oli mahdollista vastata sekä pienempien lasten että nuorten aikuisten. Lapsille ja nuorille suunnatun kyselyn lisäksi luotiin myös selkeästi aikuisille suunnattu kysely. Aikuisten kyselyssä kysyttiin pääosin samoja kysymyksiä ja käsiteltiin samoja teemoja kuin lasten kyselyssä, mutta näkökulma painottui siihen, miten itse aikuisena voisi olla edistämässä lasten ja nuorten osallisuutta.

Kysely julkaistiin 28.9.2020 ja vastausaikaa oli 12.10.2020 asti. Linkki kyselyyn oli avoinna lapsistrategian verkkosivuilla² ja sitä jaettiin myös järjestöille ja muille kansalaisyhteiskunnan toimijoille, joiden pyydettiin jakavan linkkiä eteenpäin. Linkki kyselyyn jaettiin myös sosiaalisen median kanavilla ja siitä jaettiin infoa Opetushallituksen avulla. Kyselyllä tavoiteltiin laajasti lapsia ja nuoria ympäri Suomen. Kysely myös käännettiin ruotsiksi, englanniksi, venäjäksi, pohjoissaameksi ja somaliksi, jotta saavutettaisiin mahdollisimman laajasti lapsia. Taustatietoina kysyttiin ikää, sukupuolta ja asuinkuntaa.

---

2 www.lapsistrategia.fi

Kuvio 1. Lapsistrategian sähköisen kyselyn vastaajien jakaantuminen ikäryhmittäin.

Kyselyllä onnistuttiin tavoittamaan eri-ikäisiä lapsia ja nuoria sekä aikuisia ympäri Suomen. Lasten kyselyyn vastasi 1344 ja aikuisten kyselyyn 1593 henkilöä. Ikä- ja sukupuolijakauma oli vastaajien osalta kattava. Lasten kyselyssä suurin ikäryhmä vastaajissa oli 10–13-vuotiaat, joita osallistui 605 henkilöä. Seuraavaksi eniten osallistui 14–17-vuotiaita, joita lähti mukaan 453 henkilöä. Alle 10-vuotiaita oli 189 henkilöä ja yli 17-vuotiaita 68. Vastaajista 701 oli tyttöjä ja 530 poikia. Sukupuolekseen ilmoitti muu 28 vastaajaa ja sukupuoltaan ei ilmoittanut 56.

Myös maantieteellisesti vastaajat jakaantuivat suhteellisen tasaisesti pienempien paikkakuntien ja isojen kaupunkien välillä. Ihan pohjoisimmasta Suomesta tuli vain yksittäisiä vastauksia, mutta muuten myös alueittain vastaajia oli eri puolilta. Eniten vastaajia oli Vaasasta 281 henkilöä ja Helsingistä 257 henkilöä. Seuraavaksi eniten vastaajia oli Mikkelistä (91), Tampereelta (83) ja Oulusta (68). Näiden lisäksi vastaajia oli myös Espoosta (46), Kauhavalta (42), Jämsästä (37), Naantalista (31) ja Kangasalta (27). Muilta paikkakunnilta tuli yksittäisiä vastauksia.

Suomenkieliseen kyselyyn tuli eniten vastauksia (1131 vastausta). Seuraavaksi eniten vastauksia tuli ruotsinkieliseen kyselyyn (141) ja englanninkieliseen kyselyyn (65 vastausta). Muilla kielillä vastasi seitsemän henkilöä.

Kyselyllä onnistuttiin saavuttamaan sille asetetut tavoitteet kuulla mahdollisimman laajasti suomalaisia lapsia ja nuoria. Vastausten perusteella voidaan todeta, että vastaukset tuovat näkyviin lasten näkemyksiä ja kokemuksia. Keskeisin huomio kiinnittyy siihen, miten sekä lapset että aikuiset toivovat lapsille lisää mahdollisuuksia saada äänensä kuuluviin. Aikuisten vastausten perusteella he ovat valmiita vahvistamaan lasten kokemusten

ja näkemysten esiin tuloa. Lapset itse toivovat lisää mahdollisuuksia kertoa näkemyksiään. Lasten kokemuksissa korostuu myös toive, että aikuiset ottaisivat lasten kokemukset paremmin huomioon, arvostaisivat lasten näkemyksiä ja mahdollistaisivat asioiden muuttamisen.

Lasten vastauksissa esitetään myös toive siitä, että heidän näkemyksensä kuultaisiin aidosti ja niillä olisi oikeasti merkitystä päätöksiin. Alustavan analyysin perusteella kokemus saattaa ainakin jossain määrin liittyä lasten ja aikuisten vähäiseen kommunikaatioon ja keskusteluun. Aikuiset vastaajat kokevat kysyvänsä ja kertovansa lapsille asioita, mutta samaan aikaan lapset kokevat, etteivät tiedä, miksi heiltä kysytään jotain tai mihin heidän antamiaan vastauksia on tarkoitus käyttää. Lapsistrategian näkökulmasta tällä on merkitys osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta. Haasteena on, miten vahvistetaan aikuisten osaamista lasten kanssa toimiessa ja heille asioita selitettäessä ja miten lapsille välitetään entistä enemmän tietoa.

Vaikka kyselyllä tavoitettiin suuri määrä lapsia ja nuoria, se ei soveltunut kaikille. Kysely ei välineenä mahdollista vuorovaikutusta lasten kanssa eikä sen puitteissa ole mahdollista esittää tarkentavia kysymyksiä tai tarttua lasten esiin nostamiin teemoihin. Lapsistrategian toimeenpanossa on mietittävä myös, millä tavoin esimerkiksi sokeat lapset ja nuoret voivat olla mukana tai miten huomioidaan pienten, vielä puhumaan oppimattomien, lasten osallisuus. Näiden puutteiden tunnistaminen lisäsi ymmärrystä siitä, millaisia asioita on jatkossa huomioitava, mikäli tavoitteena on vahvistaa kaikkien lasten ja nuorten osallisuutta. Vallitsevassa tilanteessa, jossa kasvokkainen työskentely ei ollut mahdollista, kysely kuitenkin tarjosi hyvän välineen tavoittaa lasten ja nuorten näkökulmia. Hyvin laadittuna kysely mahdollistaa lasten näkemysten ja kokemusten tavoittamisen laajasti. Saatujen vastausten perusteella lapset ja nuoret ovat paneutuneet vastaamiseen ja halunneet tuoda näkemyksensä aikuisten tietoon.

Seuraavissa kolmessa luvussa esitellään teemoittain jaoteltuna lasten ja nuorten ajatuksia, kokemuksia ja näkemyksiä arjestaan ja hyvinvoinnistaan, vaikutusmahdollisuuksistaan ja oikeuksistaan sekä tulevaisuuden toiveistaan. 3. luvussa keskitytään lasten ja nuorten arjen ja hyvinvoinnin näkökulmasta. 4. luku käsittelee lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia sekä oikeuksia ja 5. luku tulevaisuuden näkökulmia.

3 Lasten ja nuorten arki ja hyvinvointi

Lasten ja nuorten osallisuuteen vaikuttaa heidän arkensa toimivuus ja heidän hyvinvointinsa. Lapset ja nuoret arvostavat toimivaa arkea ja hyviä ihmissuhteita. Kuuntelevat ja läsnä olevat aikuiset lisäävät lasten ja nuorten hyvinvointia. Kiusaaminen puhututtaa lapsia ja nuoria ja on usein asia, joka heikentää hyvinvointia.

3.1 Arki ja hyvinvointi

Lähes kaikki lapset ja nuoret kokivat, että mahdollisuudet tehdä monenlaisia asioita olivat hyvä asia nykyisessä arjessa. Samoin koulua pidettiin positiivisena ja hyvinvointia lisäävänä paikkana lasten ja nuorten elämässä. Lapset ja nuoret olivat tyytyväisiä myös aineellisten asioiden olemassaoloon. He arvostivat erityisesti kotia, ruokaa ja omia tavaroita. Harrastuksilla oli lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta suuri merkitys. Lapset ja nuoret arvostivat, jos harrastaminen oli tehty helpoksi. Samalla he toivat esiin, että harrastamisen tulisi olla taloudellisesti mahdollista monenlaisille lapsille ja nuorille, jotta hyvinvointi jakaantuisi tasaisemmin. Lähes tulkoon kaikki lapset ja nuoret kokivat, että heidän hyvinvointiaan vahvistivat kaverit ja mahdollisuudet jakaa heidän kanssaan iloja ja suruja. Lisäksi hyvinvointia lisäsi, jos lapsilta ja nuorilta kysyttiin heidän mielipidettään sekä arkisista asioista (esimerkiksi siitä, mitä koulussa tehdään, mitä kotona syödään, monelta mennään nukkumaan tai mitä saa harrastaa) että myös laajemmin (esimerkiksi palvelujärjestelmästä, ilmastosta tai aikuisten asenteista).

Lasten ja nuorten kokemusten perusteella heidän hyvinvointiaan puolestaan heikensi, jos arjessa oli liikaa paineita. Paineita saattoi syntyä esimerkiksi suorittamisen tunteesta. Osa lapsista ja nuorista koki lisäksi, että heidän tulisi jatkuvasti olla tekemässä jotain eikä arjessa ollut tilaa pysähtyä. Myös koulunkäynti saattoi lisätä paineita silloin, kun vaatimusten koettiin olevan liiallisia omaan osaamiseen tai muuhun elämään liittyen. Haasteita ja paineita omaan elämään ja arkeen toi myös kiusaaminen koulussa. Kiusaaminen nostettiin esiin asiana, joka tulisi korjata ja hoitaa kuntoon, jos lasten hyvinvointia todella halutaan parantaa.

3.2 Arki ja hyvinvointi työpajavastauksissa

Työpajavastauksista on nostettu esiin lasten ja nuorten kokemuksia liittyen heidän arkeensa ja hyvinvointiinsa. Näitä vastauksia on seuraavassa tarkasteltu ryhmittäin siten, että eri ryhmien vastaukset on esitetty omina kokonaisuuksinaan.

Lastensuojelun piirissä eläneet lapset ja nuoret toivat esiin, ettei aikuisille voi aina kertoa omista kokemuksista, sillä heidän mukaansa aikuiset tuomitsevat, syyllistävät tai suuttuvat, jos heille kertoo jotain hankalaa. Tämän koettiin heikentävän hyvinvointia ja mahdollisuuksia kokea osallisuutta. Samalla lapset ja nuoret kokivat myös, että aikuiset saattoivat vähätellä tai huolestua nuoren kokemuksista. Erityisesti lähellä täysi-ikäisyyttä olevat nuoret kokivat heidän hyvinvointiinsa vaikuttavan yksinäisyyden kokemukset sekä vaatimukset itsenäistymisestä liian varhain tai nopeasti ja haasteet oman arjen hallinnassa. Lapset ja nuoret kokivat myös, että palveluiden huono saatavuus heikentää heidän hyvinvointiaan. Esimerkiksi erityisesti nostettiin mielenterveyspalveluiden saatavuus sekä ennaltaehkäisevän ja matalan kynnyksen tuen tarve.

Lastensuojelussa elävien lasten ja nuorten näkökulmasta arki oli onnistunutta, jos aikuiset olivat läsnä ja osasivat asiansa. Palveluiden toimivuuteen liittyen lapset ja nuoret toivat esimerkkinä esiin tapahtumat, joissa lapsen ongelman yhteyteen kerääntyy useita (vieraita) aikuisia, joiden puheessa vilisee vieraita termejä. Lapset ja nuoret kokivat, että heidän hyvinvointinsa näkökulmasta olisi parempi, jos asioista kerrottaisiin rauhassa ja sen tekisi lapselle tai nuorelle tuttu aikuinen. Lisäksi lapset ja nuoret nostivat esiin lasten yksilölliset tarpeet, jotka tulisi ottaa paremmin huomioon puhuttaessa arjen sujuvuudesta ja hyvinvoinnista. Tulevaisuuteen kurrottavana ehdotuksena lapset ja nuoret esittivät, että olisi olemassa "aikuisrooli", jonka tehtävänä olisi viedä lapsen asioita eteenpäin ja lapsi saisi lisäksi valita itselleen turvallisen aikuisen, johon hän voi luottaa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsen elämässä säilyisi aikuinen, johon lapsi luottaa ja joka pysyy lapsen elämässä. Samalla kyse on siitä, että lapsen näkökulman esiin tulemisessa voi olla avuksi aikuinen, jonka kanssa lapsi on voinut sopia, mitä haluaa tuoda esiin esimerkiksi erilaisissa neuvotteluissa.

Sukupuoleltaan moninaisten lasten ja nuorten vastauksissa korostui toisten ihmisten asenteiden ja ymmärryksen merkitys heidän hyvinvoinnilleen. Varsinkin pienet lapset kokivat erityisesti poikana tai tyttönä olemisen hyvinvointinsa näkökulmasta hankalaksi. Yksi lapsi esimerkiksi koki, että on "käynyt virhe", kun hän on syntynyt oman kokemuksensa mukaan väärään sukupuoleen. Alakouluikäisinä usean lapsen kokemusten mukaan on hyvinvoinnin ja arjen sujumisen kannalta tärkeä kiinnittää huomiota käytännöllisiin asioihin kuten siihen, mitä vessaa lapsi voi käyttää tai miten välttää kokemasta häpeää siitä, että kokee olevansa erilainen. Lapset myös kokivat vahvoja tunteita liittyen sukupuoleen ja miettivät jo hyvin nuorina murrosiän ja aikuisuuden mukanaan tuomia haasteita ja epäileluutta omalle hyvinvoinnilleen. Arjessaan sukupuoleltaan moninaiset lapset ja nuoret saivat voimavaroja samoista asioista kuin muutkin, esimerkiksi harrastuksista, musiikista, kirjoista, ystäväistä ja luonnosta. Lapset ja nuoret kokivat myös, että ymmärtävät ja tukevat aikuiset vahvistivat heidän hyvinvointiaan. Tällaisina aikuisina mainittiin harrastusopettajia, nuori-so-ohjaajia ja vanhempia.

Tämän lisäksi yläkouluikäiset transnuoret kokivat hyvinvointiaan heikentävänä asiana aikuisten asenteet. He myös toivat esiin kokemuksen ”pakosta” kuulua johonkin lokeroon ja tämän vaikutuksista omaan hyvinvointiinsa ja arkinsa sujumiseen. He kokivat, että heidän täytyi selittää olemistaan ja ulkonäköään muille, eivätkä aikuiset aina uskoneet heidän kokemustaan omasta sukupuolestaan. Hyvinvointinsa näkökulmasta he kokivat erittäin kuormittavana ja epäreiluna jatkuvan oman kokemuksensa ja tarpeidensa todistelun ja vakuuttelun ulkopuolisille aikuisille.

Eritavoin vammaiset lapset ja nuoret puolestaan toivoivat ja haaveilivat ”ihan tavallisesta arjesta” vammastaan tai sairaudestaan huolimatta. Heidän vastauksissaan hyvinvointi liittyi mahdollisuuksiin viettää ikätasoisesti vapaa-aikaa, saada kavereita ja tavata heitä. He myös toivoivat saavansa muilta ihmisiltä positiivista palautetta. Lisäksi he toivoivat voivansa kokea kuuluvansa joukkoon. He kokivat myös hyvinvointinsa lisääntyvän, jos he saavat kertoa oman mielipiteensä ja kokevat tulevansa kuulluksi. Lisäksi vammaisten lasten ja nuorten hyvinvointiin vaikuttaa se, että heidän kanssaan toimii ja elää riittävän tuttuja aikuisia.

Lähes kaikille lapsille ja nuorille oli tärkeää tavallinen arki, ja mahdollisuus jakaa ilot ja surut jonkun kanssa. Jos tämän lisäksi mielipiteet otettiin huomioon ja sai vaikuttaa elämänsä, olivat asiat jo todella hyvin. Lasten ja nuorten mielestä tulevaisuudessa voisi olla vielä enemmän joustavuutta oman arjen järjestämisessä sekä enemmän henkilökohtaisempia ratkaisuja, jos on tarvetta palveluille, sekä aiempaa laajemmin mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon. Osallisuuden toteutumisen näkökulmasta hyvinvoinnin ja arjen sujuvuuden vahvistaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä. Osallisuuden kokemuksen syntyminen on yhteydessä jokapäiväiseen arkeen, sillä siellä ovat monesti läsnä myös ne asiat ja näkökulmat, joihin lapset ja nuoret haluavat olla vaikuttamassa.

3.3 Muiden ihmisten merkitys hyvinvoinnille kyselyvastauksissa

Siinä missä työpajatyöskentelyssä korostuivat arki ja arjen hyvinvointi, toteutetussa sähköisessä kyselyssä hyvinvointi ilmeni välillisemmin eri kysymysten vastauksista. Kyselyssä ei suoraan kysytty lapsilta heidän hyvinvoinnistaan, vaan sen sijaan lasten ja nuorten vastauksista välittyy erityisesti toisten ihmisten merkitys heidän hyvinvoinnilleen. Toisilla ihmisillä on suuri merkitys lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisäksi sille, millaisia kokemuksia lapsille ja nuorille muodostuu. Tapa, jolla lapset ja nuoret kohdataan, vaikuttaa siihen, miten he näkevät omat mahdollisuutensa vaikuttaa ja ottaa osaa. Näitä vastauksia tarkastellaan tässä luvussa.

Kyselyssä lähes kaikki lapset ja nuoret kertoivat, että heidän ympärillään on ihmisiä, joille omia asioitaan voi kertoa. Tärkeänä he pitivät sitä, että heidän ympärillään on ihmisiä, jotka välittävät, ja ettei tarvitse kokea olevansa yksin. Useimmiten lapset ja nuoret nimesivät tärkeiksi ja hyvinvointia lisääviksi ihmisiksi vanhemmat tai perheen sekä kaverit. Näiden lisäksi mainintoja ihmisistä, joille omia asioita kerrottiin, saivat myös isovanhemmat, serkut ja muut sukulaiset. Vastauksista nousi myös esille, että lapset ja nuoret kertovat huolistaan ja iloistaan opettajille. Opettajien lisäksi lapset ja nuoret kertovat huolistaan myös kuraattoreille, terveydenhoitajille ja psykologeille. Seuraavassa tarkastelussa on yhdistetty kyselylomakkeesta lasten ja nuorten vastaukset siitä, keille he kertovat ilonsa ja keille surunsa.

Kavereille niin netissä kuin myös kasvotusten/Kavereille ja psykologille Kavereilleni/Koulukuraattorille ja kavereille Vanhemmille ja kavereille/Opettajille, kavereille ja vanhemmille. Kavereille/perheelle ja kavereilleni ja myös opettajalleen jos murhe liittyy kouluun. Kaikille läheisille (kavereille, perheen jäsenille jne.)/mun sijais- ja biologisille vanhemmille Serkulle tai netissä muille ihmisille./Serkulle tai kirjoittaa tuntemuksia ylös.

Hieman karkeasti jaotellen voidaan todeta, että lapset ja nuoret jakoivat iloja enemmän kavereille ja suruja enemmän aikuisille. Suruja kerrottiin myös valmentajille ja harrastusten ohjaajille. Opettajat toistuvat vastauksissa etenkin, jos puhutaan kouluun liittyvistä pulmista, mutta myös muissa tilanteissa. Lasten ja nuorten vastauksista näkyi, että he jakoivat iloja myös netissä, mutta suruja mieluiten oikeille ihmisille. Joskus suruja ei ole helppo kertoa kenellekään, jolloin niitä voi olla helpompi kirjoittaa ylös. Tällaisia kokemuksia oli osalla lapsista.

Lasten ja nuorten vastauksista on tunnistettavissa, että iloja myös jaetaan helpommin kuin suruja. Osa lapsista ja nuorista myös kertoi, ettei omia asioita aina kerrota kenellekään. Tämä on tärkeä huomioda myös silloin, kun mietitään, miten lasten osallisuutta voidaan vahvistaa. Jos ei ole tottunut tai ei halua kertoa asioistaan, ei puhuminen tai keskustelu välttämättä ole helpoin tapa osallistua tai kertoa mielipiteitään. Tätä taustaa vasten on erityisen tärkeää kunnioittaa lasten ja nuorten tapoja kertoa kokemuksistaan. Jos kaikille lapsille ja nuorille halutaan taata mahdollisuuksia kertoa näkökulmiaan ja olla mukana erilaisten asioiden valmistelussa ja päätöksissä, tulee olla tarjolla monenlaisia kanavia kertoa näkökulmiaan.

Ehkä kavereille, riippuu asiasta/en kellekään
En kovin kenellekään koska se on minun salaisuus./Haluan selviytyä yksin.
Kerron esimerkiksi isille tai äidille joskus.

Toisilla lapsilla puolestaan oli sekä iloissa että suruissa runsaasti tahoja, joille asioistaan kertoa. Heidän elämässään oli läsnä useita ihmisiä, joille he kykenivät puhumaan. Näille lapsille puhuminen ja asioiden jakaminen oli helppoa ja he olivat siihen tottuneet. Jotta asioiden jakaminen olisi mahdollista, tarvitaan paitsi läsnä olevia ihmisiä myös lapsen osaamista ja halua kertoa asioitaan.

Ystäville, perheelle, opettajille, (tutuille)/Ystäville, perheelle, opolle,
nuorisopastorille
Kavereille ja vanhemmille ja harrastusten opettajille./Koulun opettajille,
kavereille ja vanhemmille.
Puhun kavereilleni ja perheelle./Kaverille ja isovanhemmille mieluiten. Mutta
voin kertoa perheellenikin.
Nuorisotalon ohjaajille, kavereille ja vanhemmille/Riippuu asiasta joskus
nuorisotalon ohjaajille ja kavereille mutta aina pitäis kertoa vanhemmille tai
huoltajalle.

Lisäksi lapsilla voi olla kontakteja palveluihin, jolloin nämä tahot tukevat lapsia ja nuoria myös asioiden jakamisessa. Ammattilaisten mukanaolo oli merkityksellistä myös lapsen kokemukselle kuulluksi tulemisesta. Jos ammattilaiset kuuntelevat lapsia ja nuoria ja pysähtyvät heidän kertomansa äärelle, syntyy lapselle ja nuorelle kokemus kuulluksi tulemisesta.

Kavereilleni, psykologille ja poikaystävälleni/psykiatriselle sairaanhoitajille
Mummille, biologiselle isälle ja äidille, sijaisvanhemmille ja sisaruksille sekä
kavereille/Mummille, sijaisvanhemmille ja osakseen biologiselle isälle.
Sosiaalityöntekijälle.

Aina ilojen ja surujen kertominen ei kohdennu ihmisille. Myös tämä on syytä huomioida, kun lasten ja nuorten osallisuutta halutaan vahvistaa. Millaiset ovat mahdollisuudet tukea sellaisten lasten ja nuorten osallisuutta, jotka kertovat asiansa esimerkiksi Poroille/Poroille tai Pelikoneelle/Pelikoneelle. Miten voidaan tukea sellaisia kertomisen ja mukanaolon

tapoja, jotka eivät perustu puhumiseen ja, joiden avulla näkemyksensä pystyy tuomaan esiin myös lapset ja nuoret, joille puhuminen ei ole luontaista.

Lapset ja nuoret kertoivat asioitaan monille arjessaan läsnä oleville aikuisille, mutta samalla he toivat esiin kokemuksensa siitä, ettei aikuisilla ole aina aikaa tai mahdollisuutta pysähtyä lapsen tai nuoren kokemusten äärelle. Lapset ja nuoret toivat myös esiin, ettei aikuisia aina koeta helposti lähestyttäviksi. Kiire tai kokemus asioiden sivuuttamisesta vaikuttivat siihen, ettei aikuisille ole aina helppoa puhua omista asioistaan. Etenkin nuorille on luontevaa kertoa kokemuksiaan myös erilaisilla alustoilla kuten chatit tai discord, joiden mahdollisuuksia lasten ja nuorten näkökulmien huomioimisessa tulisi selvittää ja vahvistaa. Tällaiset alustat voivat mahdollistaa myös ujompian ja puhumiseen tottumattomien lasten ja nuorten mahdollisuuksia olla mukana.

Sen lisäksi, että lasten ja nuorten vastauksista on poimittu ihmisiä, joille lapset ja nuoret asioitaan kertovat, liittyy hyvinvointiin erityisesti yksi ilmiö, jonka lapset ja nuoret nostavat toistuvasti esiin. Ilmiö, josta lapset ja nuoret haluaisivat muille kertoa, on kiusaaminen. Kiusaaminen näkyy sekä kyselyvastauksissa että työpajakooneissa. Kiusaamiseen liittyen, lapset ja nuoret toivovat erityisesti aikuisten tehokasta puuttumista kiusaamiseen. He toivoivat aikuisten puuttuvan kiusaamiseen tehokkaasti ja systemaattisesti sekä kertovan lapsille ja nuorille, mistä he voisivat saada apua tai tietoa avun mahdollisuuksista, jos asiaan puuttuva aikuinen ei itse osaa tai pysty asiaan yksin ratkaisemaan. Kiusaaminen on myös ilmiö, joka haastaa monen lapsen arkea ja hyvinvointia sekä vähentää mahdollisuuksia osallistua ja olla mukana. Kiusaaminen tapahtuu useimmiten jossain yhteisössä, kuten koululuokassa, ja se liittyy vahvasti ihmissuhteisiin. Kiusaamista kokeva kokee usein yhteisön, jossa kiusaamista tapahtuu itselleen epäluotettavaksi, jolloin on haastavaa myöskään nähdä mahdollisuuksia vaikuttaa tai edes uskaltaa ottaa itselleen merkityksellisiä asioita esiin. Vaikka osallisuuden kokemuksen ja kiusaamisen välille ei voitaisikaan vetää mitään suoria yhteyksiä, voidaan tunnistaa kiusaamisen vähentävän mahdollisuuksia olla mukana ja ottaa osaa.

Arkisella hyvinvoinnilla, ja muiden ihmisten tavalla kohdata lapset ja nuoret, voidaan tunnistaa merkityksiä myös heidän osallisuudelleen. Kaikki lapset ja nuoret tarvitsevat osallisuutensa tueksi muita ihmisiä, sillä ainoastaan silloin, jos omassa arjessa on mahdollisuuksia saada äänensä kuuluviin, se onnistuu myös laajemmin. Tavoilla, joilla muut ihmiset lapsia ja nuoria huomioivat, on merkitystä puolestaan sille, miten uskaltaa ja haluaa yrittää vaikuttaa omaan elämään ja tuoda esiin itselleen tärkeitä asioita. Ilojen ja surujen kertomisen tarkastelu sen sijaan näyttää, miten jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla joku luotettava taho, jolle asioistaan kertoo. Monille lapsille ja nuorille kaverit ja perhe ovat tahoja, joille omista asioista on helppo kertoa, mutta asioista kerrotaan myös muille arjessa mukana oleville aikuisille.

3.4 Erityisryhmiin kuulumisen kyselyvastausten valossa

Tässä luvussa tarkastellaan erityisryhmiin kuulumista kyselyvastastauksissa. Lähes sata lasta ja nuorta vastasi kuuluvansa johonkin erityisryhmään. Näistä lapsista ja nuorista 11 koki kuuluvansa ensisijaisesti johonkin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön ja 11 jonkin vamman tai sairauden perusteella erityisryhmään. Lisäksi 21 lasta ja nuorta koki kuuluvansa johonkin erityisryhmään ihonvärin, uskonnon tai kielen vuoksi, ja noin 25 koki joko kuuluvansa erityisryhmään jonkin yksittäisen asian suhteen, kuten ruokavalion suhteen tai kokevat vain olevansa erilaisia. Lisäksi osa lapsista ja nuorista vastasi, etteivät koe kuuluvansa erityisryhmään, mutta tulevansa silti kaltoinkohdelluiksi tai syrjityiksi. Näiden lisäksi 28 lasta ja nuorta oli kertonut kuuluvansa erityisryhmään, mutta ei kuvannut tarkemmin, mitä vastauksellaan tarkoitti. Erityisryhmään kuulumista haarukoitiin kysymällä lapsilta ja nuorilta kokevatko he kuuluvansa jonkin ominaisuutensa vuoksi johonkin ryhmään sekä arvioivatko he, että se on vaikuttanut kysytyihin asioihin.

Erityisryhmään kuuluvien lasten ja nuorten vastauksia tuli kaiken ikäisiltä ja kaikista sukupuolista. ”Kyllä” vastauksen antajista kahta vastausta voidaan pitää vitsinä sekä kaksi vastausta, joissa toisessa vastaaja kutsui tummaihoisia ihmisiä ”neekereiksi”, ja toisessa mainittiin, että ”vähemmistöt ei saa määrätä”. Yksittäisistä vastauksista huolimatta, suurin osa niistäkin lapsista ja nuorista, jotka eivät kokeneet kuuluvansa erityisryhmään, kokivat tasa-arvoisen ja kunnioittavan kohtelun kuuluvan kaikille.

Alustavasti tulkittuna lapset ja nuoret määrittivät erityisryhmän kuulumisen vaikuttavan joko oikeuksien toteutumiseen tai yleisimmin siihen, miten toiset ihmiset kohtelevat erilaisia ihmisiä. Lisäksi lapset ja nuoret tunnistivat erilaisuuden syyksi kiusata, mutta samalla myös tuomitsivat tällaisen erityispiirteiden pohjalta tapahtuvan kiusaamisen.

Taulukko 1. Erityisryhmään kuulumisen merkitys hyvinvoinnille.

Erilaisuuden vaikutus oikeuksiin	Ihmisten tasa-arvoinen kohtelu	Kiusaaminen erilaisuuden vuoksi
Minkään ominaisuuden ei pitäisi vaikuttaa yhtään kenenkään oikeuksiin, mutta liian usein se vaikuttaa.	Sillä ei ole väliä minkälainen olet tai kuka olet sinua silti pitää kuunnella.	On tärkeää, vaikka olis vamma, vaikka olis kuuro tai sokea, että on tärkeä ihminen (sekä että pidetään tärkeänä ja että on joku tärkeä ihminen lähellä)
Mielestäni ulkonäön, vamman taikka ihon värin ei pitäisi vaikuttaa siihen, että lapsen oikeudet eivät olisi suurin piirtein samat kuin muilla lapsilla.	Erilaiset ominaisuudet vaikuttavat kyllä siihen, miten eri ihmisryhmiä kohdellaan ja tämä pitäisi saada muutettua, koska kaikilla pitäisi olla tasa-arvoiset mahdollisuudet kaikkeen eikä ketään pitäisi syrjiä.	Kiusaaminen ei ole kivaa. Ihmisen pitäisi saada näyttää siltä miltä se näyttää tai käyttää sellaisia Ihonväriin ET voi päättää joten älä kiusaa vaatteita mitä itse tahtoo ilman että siitä valitetaan koska joku ei tykkää siitä.
Tuo on todella väärää, kaikki ovat samanarvoisia ja se täytyy muistaa.	Ei saisi kohdella eritavalla ihmisiä joilla on sairaus tai eri ihonväri	
	Ei. Kaikkia pitäisi kohdella yhtä hyvin	Kyllä esimerkiksi tummaihoisia kiusataan enemmän kuin muita.
	Jotku aikuiset syrjii jopa lapsia koska osa lapsista on erinäköisiä- tai kuuluvat eri kulttuuriin. Aikuisten on vaikea hyväksyä ettei kaikki ole samanlaisia.	Kyllähän ne tietysti vaikuttavat, vaikka näin ei kuuluisi olla. Helposti joku saattaa vaikka kiusata tai sanoa pahasti vain siksi jos toinen ei näytä tai käyttäydy täysin samalla tavalla.
		Erilaiset ominaisuudet vaikuttavat TODELLA paljon. Itseäni on syrjitty juuri sairauksien ja erilaisuuden takia.

Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret kertoivat erityisyyden vaikuttavan jokapäiväiseen elämään ja olevan henkisesti raskasta. Vastauksissa näkyi kokemus, jonka perusteella oikeudet eivät toteudu muunsukupuolisten kohdalla ja syrjintä on yleistä. Kokemusta syrjinnästä vahvistaa erityisesti, jos itse kokee olonsa hankalaksi oman

erityisyytensä kanssa. Kuten erään nuoren kokemuksesta voidaan todeta, aina ei auta, vaikka ympärillä olisi ymmärtäviä ja tukevia ihmisiä, jos ei itse koe oloaan hyväksi. Tällaisissa tilanteissa osallisuuden mahdollisuuksien tulisi kohdentua nimenomaan siihen hyvinvointia haastavaan tilanteeseen ja sen ratkaisemiseen, jonka lapsi tai nuori tunnistaa. Vasta sen jälkeen lapsen tai nuoren on mahdollista ottaa osaa muissa asioissa. Jos lapsi tai nuori esimerkiksi kokee ahdistavaksi oman erityisyytensä, tulisi tähän asiaan pyrkiä ensisijaisesti vaikuttamaan. Jos yhtälöön lisätään vielä se, ettei omasta erityisyydestä ole aina helppoa tai miellyttävää puhua, tulee olla entistä tarkemmin mielessä keinoja, joilla tällaisten lasten ja nuorten kokemuksia voidaan kuulla ja heidän hyvinvointiaan vahvistaa.

LGBTQ-yhteisöön(homo, lesbo, biseksuaali ja transihminen) kuuluvien lasten ja nuorten vastausten perusteella he kokivat erilaisuutensa välillä haasteeksi, mutta samalla heillä oli usein ympärillään luotettavia ihmisiä, joille he pystyivät asioistaan kertomaan. Erään vastaajan mukaan yhteisöön kuuluvia kohdellaan hyvin eri tavoin ja he kokevat syrjintää. Hänen mukaansa ”Aikuisten pitäisi kunnioittaa paremmin lasten yksityisyyttä”. Toisen seksuaalivähemmistöön kuuluvan vastaajan mukaan kaikkia ihmisiä pitäisi kohdella samoin, vaikka edelleen ”on olemassa myös paljon rasismia ja homofobiaa”. Hän nostaa esiin myös aikuisten roolin tällaisessa ajattelussa. Hänen mukaansa kukaan ei lapsena osaa ajatella näin, ellei ole opetettu: ”Aikuiset ovat opettaneet lapsille näitä asioita, ja siitä pitäisi päästä eroon”.

Sairauden tai vamman vuoksi erityisryhmiin kuuluvat lapset ja nuoret kokivat niiden tuovan mukanaan ennakkoluuloja ja kiusaamista. Kuten eräs vastaaja kertoi, ihmisillä on hänen sairautensa vuoksi ennakkoluuloja. Samalla vastaaja kuitenkin koki tulevansa kuulluksi myös terveydenhuollossa ja kertoi oikeuksiensa toteutuvan hyvin. Toinen vastaaja puolestaan kertoi, että on saanut osakseen huutelua vammaisuuden vuoksi. Hän kuitenkin on yrittänyt olla kuuntelematta huutelijoita ja kokee onnistuneensa siinä. Kolmas vastaaja puolestaan kertoi, että häntä on autismin ja ADHD:n vuoksi kohdeltu hyvin eri tavoin kuin muita. Häntä on esimerkiksi syrjitty, haukuttu, kiusattu, hänen mielipidettään ei ole kysytty tai sitä ei ole huomioitu. Kaiken kaikkiaan hän koki oikeuksiensa toteutuvan huonosti.

Lapset ja nuoret kertoivat, miten erilaisuus vaikuttaa kohteluun ylipäänsä ja kiusaamista tai asiatonta käytöstä tulisi kaikkien kohdalla vähentää. Lisäksi yksi kehitysvammaisen ja autismia sairastavan lapsensa puolesta vastannut vanhempi kertoi, miltä oikeudet, hyvinvointi ja arki näyttävät sellaisen lapsen näkökulmasta, jonka elämässä vanhemmat ovat koko ajan mukana. Hän kuvasi lapsen esimerkiksi viihtyvän muiden seurassa, vaikka se ei aina näy muille lapsille. Lapsi kaipaa ikäistään seuraa, mutta ei kykene tätä useinkaan muille lapsille näyttämään.

Muiden ihmisten merkitys on keskeistä myös sairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten hyvinvoinnissa. Eräs nepsy-oireinen vastaaja koki, että aikuiset piti häntä oireidensa vuoksi

laiskana. Lisäksi hän koki muiden lasten puolestaan ajattelevan, että hän saa osakseen liikaa erityiskohtelua. Hän kiteytti asiaa: *"Elämme syrjivässä yhteiskunnassa ja nykyisten lasten ja nuorten tulisi tämä muistaa, jotta maailma muuttuisi paremmaksi"*. Näiden lisäksi myös pyörätuolin käyttäminen tai viittomakieli vaikuttivat siihen, millaiset asiat koetaan mahdollisiksi tai millaisiin asioihin tulisi vaikuttaa. Lapset ja nuoret toivovat, että tulevaisuudessa erilaisuus ei olisi niin merkittävää, vaan kaikenlaiset ihmiset voisivat kokea olevansa tavallisia.

Edellä kuvattujen asioiden lisäksi lapset ja nuoret kokivat itsensä erilaisiksi myös ihonvärin, kielen tai uskonnon mukaan. Näistä erityisesti ihonväri vaikutti lasten ja nuorten kokemukseen epäoikeudenmukaisuudesta. Esimerkiksi tummaihoiset lapset ja nuoret kertoivat kuulevansa haukkumasanonoja ja huutelua ihonväristään. Eräs vastaaja kertoi, että häntä on kutsuttu terroristiksi ja internetissä saatetaan kutsua "neekeriksi". Hänen mukaansa myös kadulla kuuluu huutelua, mutta erityisesti tätä tapahtuu netissä. Toinen tummaihoisen vastaajan puolestaan kertoi kokeneensa syrjintää ollessaan nuorempi. Hänen mukaansa lapset olivat toisiaan kohtaan rasistisia, mutta *"tämä on aikuisen syy, joka ei ole opettanut lapselleen käytöstapoja ja että on monenlaisia ihmisiä maailmalla"*. Kolmas tummaihoisen vastaajan puolestaan kuvasi ihonvärin vaikuttaneen joihinkin opettajiin, jotka ovat *"pikkusen rasistisia"*. Neljäs vastaaja puolestaan kertoi, miten hänen kokemuksensa mukaan ulkonäön perusteella ihmisiä tuomitaan. Viides vastaaja puolestaan kertoi, että häntä kohdellaan eri tavoin, koska hänen vanhempansa ovat syntyneet muualla kuin Suomessa. Näiden lasten ja nuorten kokemuksissa, ihmiset saattoivat esimerkiksi olettaa heidän koulutuksensa huonommaksi tai ulkonäön vaikuttavan siihen, miten heitä kohdellaan erilaisissa tilanteissa. Kokemus oli, että ulkomaalaiselta vaikuttavaa lasta tai nuorta saatetaan epäillä esimerkiksi myymälävarkaaksi.

Ihonvärin lisäksi myös uskonto voi vaikuttaa erilaisuuden kokemukseen. Eräs vastaaja kuvasi, kuinka hänen uskonnolliseen yhteisöön kuulumisensa on vaikuttanut hänen kohteluunsa. Uskonnon osalta kyse on jossain määrin myös lasten ja nuorten omasta suhtautumisesta uskontoon. Jos uskonto itsessään tai uskonnolliseen yhteisöön kuuluminen ovat lapselle tai nuorelle itselleen merkityksellisiä, voi niiden vaikutus osallisuuteen olla myös myönteinen. Kuten eräs vastaaja kuvasi: *"vaikka uskonnon vuoksi joskus kiusataan, se ei kuitenkaan vaikuta kovin paljon eikä ainakaan onnellisuuteen"*. Uskonto saattaa olla myös ristiriitainen asia lasten ja nuorten elämässä. Eräs vastaaja kertoi, hän on *"raamattukristitty, joka ei hyväksy kaikkea"*, jonka perusteella hänen oletetaan *"vihaavan muita"*. Hän myös koki, että nuoret halveksuvat erilaisuutta enemmän kuin aikuiset. Myös muuta kuin suomea äidinkielenään käyttävät lapset ja nuoret kokivat äidinkielen vaikuttavan jonkin verran heidän kohteluunsa. Näissä vastauksissa he eivät kuitenkaan tuoneet tarkemmin ilmi, miten erilainen kohtelu näkyy. Huomionarvoista on, että myös osa ruotsinkielisistä lapsista ja nuorista koki kuuluvansa erityisryhmään äidinkielensä vuoksi.

Näiden erityisryhmien lisäksi vastaajissa oli joukko lapsia ja nuoria, jotka eivät suoraan kokeneet kuuluvansa mihinkään erityisryhmään, mutta kertoivat silti tulevansa kaltoinkohdelluiksi tai kiusatuiksi. He saattoivat kokea ulkopuolisuutta, ujoutta tai erilaisuutta suhteessa muihin, vaikka tämä ei perustunut mihinkään selkeään erityisyyteen. Kokemus oli helposti, että aikuiset kohtelevat joitakin lapsia, erinäköisiä tai eri kulttuurista tulevia eri tavoin ja että aikuisten on vaikea hyväksyä erilaisuutta. Muutama vastaaja myös koki, etteivät ylipäänsä pidä ihmisten jaottelusta erilaisiin ryhmiin. Englanninkielisissä vastauksissa oli myös muutama maininta siitä, että he kokevat olevansa ulkopuolisia (*foreigner*), vaikka tätä ei muuten vastauksissa tuotu esille tai selitetty.

Hyvinvointia, muita ihmisiä ja arkea jäsentävän alustavan analyysin perusteella näyttää siltä, että ne lapset ja nuoret, joilla on ympärillään kuuntelevia ja ymmärtäviä ihmisiä, pärjäävät paremmin myös jonkun erityisyyden kanssa. Lisäksi lasten ja nuorten vastauksissa toistuu kokemus siitä, että kaikkia jollain tavalla erilaisia kiusataan. Muuten kuin kiusaamisen osalta erityisryhmään kuuluvien vastaukset eivät alustavan analyysin perusteella poikkea muiden lasten antamista vastauksista. Erityisryhmiin kuuluvilla lapsilla ja nuorilla on muiden tavoin halua vaikuttaa ja olla mukana myös muissa kuin erityisyyteensä liittyvissä kysymyksissä, kuten esimerkiksi ilmastonmuutokseen vaikuttamisessa. Lapset ja nuoret myös puhuivat vastauksissaan suoraan ja toivat selkeästi esiin erilaisuuden aiheuttavan huonompaa kohtelua, kiusaamista ja syrjintää.

4 Lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuudet ja oikeudet

Lapset ja nuoret arvostavat, jos heidän näkökulmiaan kysytään ja ne myös huomioidaan. He erottavat vaikuttamisen ja päättämisen toisistaan ja ymmärtävät, ettei vaikutusmahdollisuuksien lisääminen tarkoita päätäntävällän lisääntymistä. Lasten ja nuorten oikeuksia tulisi selittää suoraan lapsille ja nuorille.

4.1 Vaikutusmahdollisuudet ja oikeudet

Vaikutusmahdollisuuksista ja oikeuksista puhuttaessa lapset ja nuoret tunnistavat, että usein aikuisten tavoitteena on kuulla mahdollisimman monta näkökulmaa, joiden pohjalta muodostetaan kompromissi. Samalla aikuiset myös miettivät, mikä on mahdollisimman monen toimijan näkökulmasta järkevä ratkaisu. Pääsääntöisesti lapset ja nuoret kokivat, että jos heidän mielipidettään on kysytty, niin se on myös huomioitu. Vaihtelua mielipiteiden kysymisen huomioimisessa on jonkin verran siinä, huomioidaanko näkökulmat niin sanotusti ”isoissa” vai ”pienissä” asioissa. Samaan aikaan joku lapsista tai nuorista saattoi puhua siitä, miten ei ole voinut vaikuttaa oikeuden päätöksiin, ja joku toinen puolestaan siitä, miten ei voi vaikuttaa siihen, mitä perheessä syödään. Toisin sanoen lapset ja nuoret tunnistavat omassa elämässään varsin erilaisia tilanteita, joissa heillä on tai ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa. Osittain tämä johtuu siitä, että lapset ja nuoret ovat elämäntilanteissaan eri kohdissa ja eri-ikäisiä. Erilaiset vaikuttamisen kohteet näyttävät myös lasten ja nuorten oikeuksien erilaisuuden. On eri asia puhua oikeuksista oikeusprosessissa kuin oikeuksista osallistua perheen arkeen, mutta lapsen tai nuoren kokemuksena mahdollisuus vaikuttaa tai oikeus tulla kuulluksi voivat olla yhtä merkittäviä. Lapset ja nuoret puhuvat myös helpommin vaikutusmahdollisuuksista kuin oikeuksistaan, mutta näiden olemassaolo tunnistettiin tärkeäksi.

Osa lapsista ja nuorista koki, että etenkin koulussa päätöksiä tehdään demokraattisesti. Samaan aikaan monet lapset ja nuoret kokivat myös, että koulussa otetaan lasten näkemykset huonosti huomioon. Ristiriita saattaa muodostua siinä, miten kouluissa on erilaiset käytännöt lasten osallisuuden huomioimiseksi, mutta myös siitä, että erilaiset lapset ja nuoret kokevat mahdollisuutensa ja oikeuksiensa toteutumisen hyvin eri tavoin. Osittain kyse voi olla siitä, että jokainen lapsi ja nuori kokee sekä kouluyhteisön että opettajan roolin eri tavoin, mikä puolestaan johtaa erilaisiin tulkintoihin siitä, millaiset vaikuttamismahdollisuudet ovat itselle mahdollisia. Jokaisella lapsella ja nuorella on oma paikkansa ja roolinsa erilaisissa yhteisöissä, jonka seurauksena myös heidän vaikutusmahdollisuutensa ovat erilaiset. Lisäksi demokraattiseen päätöksentekoon liittyy se, ettei kaikkien näkökulmat tule

huomioitua samalla tavalla. Eroa saattaa selittää myös se, että osa koulussa tehtävistä päätöksistä tapahtuu yhteisesti sopimalla ja asioista neuvottelemalla, mutta samaan aikaan opettajilla on erilaisia tapoja ottaa oppilaita ja heidän näkemyksiään huomioon. Lasten ja nuorten kokemuksena voi olla yhtä aikaa totta se, että he kokevat päätösten olevan demokraattisia ja koulun ottavan lasten ja nuorten näkemykset huomioon huonosti.

Lapset ja nuoret myös korostivat, että mielipide otetaan paremmin huomioon, jos se on niin sanotusti ”järkevä”. Vastauksista ei kuitenkaan selviä tarkemmin, mitä ”järkevillä” vastauksilla tarkoitetaan. Tästä voi kuitenkin päätellä, että lapset ja nuoret tunnistavat eroja sen suhteen, millaiset asiat ovat toteuttamiskelpoisia. Suurin osa lapsista ja nuorista myös koki, että heidän kanssaan keskustellaan sekä yhteisistä asioista yleisesti että erityisesti heidän omista asioistaan. Heidän kokemustensa mukaan näin tapahtuu sekä vakavissa asioissa että vähemmän vakavissa asioissa. Lapset ja nuoret myös tunnistivat, ettei näkökulmien ja mielipiteiden huomioiminen ole sama asia kuin niiden mukaan toimiminen. Vastausten perusteella voidaan todeta heidän ymmärtävän, ettei aina ole tarkoitus tehdä heidän mielensä mukaan, vaikka heidän näkökulmansa huomioitaisiinkin. Lapset ja nuoret myös kertoivat mielipiteiden kuulemisen luovan itsevarmuutta, etenkin jos lapset ja nuoret huomaavat niiden myös vaikuttavan johonkin tai saavan aikaan muutosta. Lapset ja nuoret korostivat myös sen merkitystä, että asioista tulisi saada olla eri mieltä, ja silti eroavatkin mielipiteet voidaan huomioida. Lisäksi lapset ja nuoret kertoivat kokemuksista, joiden perusteella heidän mielipidettään kysytään erityisesti silloin, jos lapsen ajatellaan voivan asiaan jotenkin vaikuttaa.

Lapset ja nuoret kuvasivat vastauksissaan edellisten ohella myös konkreettisia asioita, joihin heidän tulisi saada vaikuttaa. Tällaisina kuvattiin esimerkiksi koulun käytännöt, kuten välitunnit, ruokailu tai kokeiden määrä. Lisäksi hyvinvointiin liittyvät seikat, kuten terveys, liikunta, kiusaaminen, muiden kohtelu sekä omaan ulkonäköön vaikuttaminen ovat sellaisia asioita, joihin heidän tulisi itse saada vaikuttaa. Lapset ja nuoret kokivat vaikutusmahdollisuuksiensa rajoissa olevan myös harrastuksiin liittyvät asiat, kuten harrastuksen jatkaminen, harrastuskertojen väliin jättäminen, harrastamisen määrä ja sisällöt. Lisäksi lapset ja nuoret mainitsivat ilmastonmuutoksen, muiden asenteet ja rasismiin puuttumisen asioina, joihin heidän tulisi voida vaikuttaa. Näiden asioiden ohella lapset ja nuoret listasivat asioita, joihin he saavat arjessaan vaikuttaa, kuten siihen, mitä kotona syödään ja mitä tehdään. He kokivat myös olevan tärkeää saada vaikuttaa oman huoneensa sisustukseen, ruutu-aikaan ja kotiintuloaikoihin. Lisäksi lapset listasivat vaikutusmahdollisuuksiaan myös leikkeihin, lemmikkeihin ja pukeutumiseen liittyen.

4.2 Vaikutusmahdollisuudet ja oikeudet työpajavastauksissa

Työpajoihin osallistuneiden lasten vastusten perusteella lasten oikeudet toteutuivat osan mielestä huonosti ja osan mielestä osittain huonosti. Jos lapset tai nuoret kokivat oikeuksiansa toteutuvan huonosti tai osittain, niin he kokivat sen johtuvan siitä, ettei lapsia tai nuoria kuunnella, päätökset eivät ole heidän etujensa mukaisia tai he kokevat aikuisten olevan välinpitämättömiä tai jopa laiminlyövän velvollisuuksiaan. Lisäksi lapset ja nuoret pitivät aikuisia liian kiireisinä huomioimaan lasten ja nuorten oikeuksia. Erityisesti lastensuojelun piirissä elävät lapset ja nuoret toivat esiin, että omia oikeuksia pitää osata vaatia. Oikeuksien toteutumisen suurimpana esteenä he pitivät sitä, ettei lapsen oikeutta tietoon aina noudateta.

Valtaosa vastaajista oli kuullut lapsen oikeuksista koulusta, ja moni erityisesti uskonnon tai elämäntiedon tunnilta. Joissakin vastauksissa näkyi myös se, että lapset ja nuoret kokivat oikeuksien toteutuvan omalla kohdalla hyvin, mutta puutteita nähtiin sekä muiden suomalaisten lasten oikeuksien toteutumisessa että etenkin muualla maailmassa. Näiden vastausten lisäksi osa lapsista ei ollut lainkaan kuullut lapsen oikeuksien sopimuksesta. Esimerkiksi yhden työpajan kahdeksasta vastaajasta seitsemän kertoi, ettei heille ole kerrottu lapsen oikeuksien sopimuksesta. Yksi osallistuja kertoi, että yhteiskuntaopin tunnilta oli kerrottu lapsen oikeuksista. Vaikka kyse on yksittäisestä esimerkistä, on selvää, ettei lasten oikeuksista kertominen ole ilmeistä kaikkien lasten ja nuorten kohdalla.

Lasten oikeuksista puhuttaessa suurin osa lapsista luetteli oikeuksia, joita he tietävät olevan olemassa. Esille nousi muun muassa oppivelvollisuus, vaikuttaminen, leikkiminen, mielipiteen kysyminen ja koulunkäynti. He luettelivat myös muita oikeuksia, kuten oikeus nimeen, oikeus tulla kuulluksi ja oikeus kansalaisuuteen, oikeus vanhempiin tai oikeus kertoa mielipiteensä, kunhan ei loukkaa muiden oikeuksia. Lisäksi lapset ja nuoret mainitsivat, ettei lasta saa koskettaa ilman suostumusta, eikä lasta saa syrjiä ja lapsia pitää suojella päihteiltä. Kysyttäessä, mistä he saivat lisätietoja lasten oikeuksista, he kertoivat saavansa niitä koulusta, internetistä tai kysymällä niistä muilta ihmisiltä, ja erityisesti sellaisilta, joihin he luottavat.

Lastensuojelun piirissä elävät lapset ja nuoret ottivat erityisesti kantaa lasten oikeuksien toteutumiseen. He tunnistivat esimerkiksi tilanteita, joissa lasten oikeuksia on alettu tulkita jopa lapsen edun vastaisesti. Yhtenä esimerkkinä he toivat esille lastensuojelulaitosten käytännöt, joissa oikeuksien tulkinta on aiheuttanut inhimillisesti kestämättömän tilanteen, jossa työntekijät ja nuoret elävät epätietoisuudessa. Nuoret toivat esille sen, miten näissä tilanteissa usein unohtuu, että lapsella on oikeuksien lisäksi myös velvollisuuksia eivätkä lasten oikeudet saa mennä ”yli” tavalla, jossa lapsen hyvinvointi vaarantuu. Tällaisena uhkana he näkivät sen, että nuoret osaavat vaatia itselleen etuja ja oikeuksia

huomioimatta sitä, että heille kuuluu myös velvollisuuksia ja vastuita. Nuoret korostivat erityisesti sitä ristiriitaa, jossa nuori saattaa oikeuksiaan penäämällä tavoitella omaa lyhytaikaista etuaan, vaikka tavoitteena olisi varmistaa nuoren oikeuksien toteutuminen myös pitkällä aikavälillä. Eräs nuori toi omaan kokemukseensa perustuen esiin, että erityisesti laitokseen sijoitettu nuori saattaa kaikessa itselleen epämieluisassa vedota oikeuksiinsa ja pahimmillaan saada tahtonsa läpi. Nuoren mukaan tällöin on vaarana, että erilaiset oikeudet asettuvat vastakkain (esimerkiksi oikeus suojeluun ja oikeus päättää omista asioistaan) eikä aikuisen ole aina helppoa valita, mikä oikeus on ensisijainen. Nuoret kuitenkin toivat esille, että lasten oikeuksien toteutuminen on myös nuorten itsensä vastuulla. Heidän mielestään nuorten tulee myös itse oivaltaa, että omien oikeuksien toteutuminen on myös heistä itsestään kiinni. Samalla he nostivat esiin myös lastensuojelussa toimivien aikuisten vastuun oikeuksien toteutumisessa. Aikuisilla tulee olla ymmärrys lapsen oikeuksista ja niistä tavoista, joilla he voivat niitä käytännössä edistää.

Lastensuojelun lisäksi myös vanhempien eron kokeneet lapset ja nuoret nostivat esiin muiden aikuisten velvollisuuden huolehtia heidän oikeuksiensa toteutumisesta. Nämä lapset ja nuoret nostivat esiin etenkin edunvalvonnan tai lastenvalvojan ja heidän tekemänsä päätökset. Lapset ja nuoret kokivat, että näillä aikuisilla tulisi olla ymmärrys lapsen oikeuksista sekä mahdollisuus myös tavata lasta tehdessään hänen kannaltaan parhaita mahdollisia päätöksiä.

4.3 Vaikutusmahdollisuudet ja oikeudet kyselyvastauksissa

Kyselyvastausten perusteella lapset ja nuoret tunnistivat perheen ja kaverit tahoiksi, jotka ottavat lapsen näkökulmat huomioon ja joiden kanssa toimiessa heillä on mahdollisuus vaikuttaa. Näiden lisäksi lapset ja nuoret kokivat mielipiteidensä tulevan huomioiduiksi myös harrastuksissa. Sen sijaan usean lapsen ja nuoren kokemus oli, että koulussa heidän näkökulmansa huomioidaan heikosti.

Seuraavassa tarkastelussa (taulukko 2) kuvataan lasten ja nuorten näkemyksiä ja ajatuksia siitä, miten heidän mielipiteitään on kysytty ja miten niitä on huomioitu. Tarkastelussa on yhdistetty saman lapsen tai nuoren antamat vastauksen lomakkeen kysymykseen siitä, kysytäänkö lapsen tai nuoren mielipidettä sekä kysymys siitä, onko se otettu huomioon.

Taulukko 2. Mielipiteen kysyminen ja sen huomiointi.

Kysytäänkö mielipidettä:	Onko se huomioitu:
Yleensä kyllä	Kotona kyllä, koulussa ei niin paljoa.
Joskus	Yleensä paitsi koulussa
Välillä ystävät kysyvät mielipidettä, kun asioista päätetään yhtenäisesti ja päätetään yhtenäisesti	Joo
Joo mutta kavereitten kanssa ei aina	
Kotona ja harastuksissa kysytään, mutta koulussa harvoin, esim valinnaiset saadaan jonkinlailla päättää	Kyllä minun mielestä
Kyllä kysytään. Olen koulun oppilaskunassa	Kyllä otetaan, todella hyvin.
Kotona: joo. Koulussa: en muista, että ois kysytty. Harrastuksissa: kysytään. Kavereiden kanssa: joo.	Kyllä
Mun mielipidettä kysyy esim. Sijaisvanhemmat, omat biologiset vanhemmat ja sosiaalityöntekijä	Kyllä, varsinkin jos se liittyy erityisesti johonkin minun asiaani kuten tapaamisviikonloppuihin biologisten vanhempien kanssa

Kyselyvastauksissa tuli esiin myös, miten erilaisiin asioihin liittyen lapset ja nuoret kokivat heidän näkökulmiaan kysyttävän. He kiinnostivat huomionsa esimerkiksi siihen, missä paikoissa ja tilanteissa heidän mielipidettään kysytään. Kuten eräs vastaaja kuvaa: *"Aika laaja kysymys. Kaikissa paikoissa kysytään mielipidettä, kysyttävien asioiden suuruus vain vaihtelee paljon. Koulussa: halutteko mennä 10min aiemmin syömään, kotona esim muutosta..."*. Toinen lapsi puolestaan vastasi "ei", kun kysyttiin, kysytäänkö hänen mielipidettään, mutta oli kuitenkin sitä mieltä, että se otetaan huomioon.

Lapset ja nuoret kokivat mahdollisuutensa saada mielipiteensä huomioiduksi myös silloin, kun ei ollut selvää, mihin sillä pystyi vaikuttamaan. Toisin sanoen he tunnistivat, ettei mielipiteen kuuleminen tarkoita aina sen mukaan toimimista sekä ymmärtävän, miksi heidän mielipidettään ei ole mahdollista aina ottaa huomioon. He myös sanoittivat sitä, ettei heidän näkökulmaansa aina voida huomioida heidän ikänsä vuoksi, mutta silti heidän kannattaa yrittää vaikuttaa asioihin ja saada näkökulmansa sanottua.

*Riippuu mikä mielipiteeni on
 Riippuu onko minulla hyvä/järkevä mielipide
 Jag tycker inte att människor i min ålder har så stor påverkan men jag försöker påverka.
 Joskus otetaan, aina ei, jos se on aivan hullu :)
 Useimmiten joo ja on tehty kompromisseja.
 Joo, ehkei aina leikeissä mutta semmoista elämä on. [...] mutta kaikkeen maailmassa ei voi vaikuttaa.*

Kyselyvastauksissa mielipiteen kysyminen ja sen huomioiminen liitettiin arkisiin tilanteisiin. Mielipiteiden huomioimisen koettiin myös toteutuvan monenlaisissa arkisissa yhteyksissä. Näissä tilanteissa lapset ja nuoret kokivat, että he saivat olla vaikuttamassa esimerkiksi kotona valmistettaviin ruokiin tai koulun ryhmitöiden tekemiseen. Kuten eräs vastaaja kertoo: *”Esimerkiksi kotona viikon ruokalista tehdessä kysytään, että mitä haluaa syödä. Myös koulussa ryhmätöissä on tärkeää saada toisen mielipide kuuluviin.”*

Vaikka lapset ja nuoret kokivat yleisesti ottaen, että heidän näkemyksensä otetaan huomioon, mukana oli myös sellaisia vastaajia, joiden mielipide ei tule huomioiduksi. Näissä vastauksissa näkyi, miten lapset ja nuoret oppivat myös olemaan hiljaa, jos he kokevat, ettei heidän mielipiteillään ole merkitystä. Kuten yksi vastaaja kuvasi omia kokemuksiaan: *”Olen oppinut olemaan hiljaa, ja pitämään mielipiteeni salassa, ellei sitä kysytä. [...] Kotona saavat pikkusisarukseni mielipiteet paljon enemmän painoa ja joudun vain elää heidän päätöksensä kanssa...”*

Vaikka yleistäen voidaan sanoa lasten ja nuorten kokevan, että heidän näkemyksensä tulevat huomioiduksi, niin tähän liittyi vastausten perusteella myös vaihtelua. Osa lapsista ja nuorista koki, ettei heidän näkemyksiään ole otettu huomioon tai edes kysytty. Osa puolestaan koki, että mielipiteitä oli kysytty, mutta silti päätökset oli tehty huomioimatta heidän näkökulmaansa. Osa taas koki, että heiltä kysyttiin mielipidettä, mutta usein hyvin yksittäisissä asioissa esimerkiksi pankkikortin värissä tai vaatteiden ostossa. Kuten eräs vastaaja kiteytti: *”Aikuiset voisi skarpata”* lasten näkökulmien huomioimisessa.

Lasten ja nuorten vastausten perusteella oikeuksista puhuttaessa aikuisten tulisi kiinnittää enemmän huomioita seuraaviin asioihin:

Kaikki voisivat käydä koulua

Tasa-arvoisuuden lisäämiseen

Mm. yksityisyyden oikeuteen, koskemattomuuden oikeuteen ja oman mielipiteen ilmaisun oikeuteen, myöskin kuunnellen tätä mielipidettä. Lisäksi mielestäni

aikuisten kuuluisi ylipäätään kuunnella lasta ja yrittää ymmärtää häntä

Koulussa lapsille vaan huudetaan ja mitä enemmän opettaja huutaa sitä

enemmän lapset eivät pidä hänestä

Koulussa meidän mielipiteitä pitäisi kuunnella

Oikeus mielipiteeseen, asuinpaikkaan ja lepoon

Kiusaamiseen

Sukupuoliseräsismiin

Että lapset saavat pitää hauskaa

Että lapsetkin saavat päättää omista asioista.

Aikuisten pitää kunnioittaa lasten mielipiteitä.

Oikeus olla omanlaisensa, ei tarvitse mahtua muottiin

Yksityisyyteen

Lasten oikeuksiin. Mutta lapsilla on myös velvollisuus.

Minusta aikuisten pitäisi antaa lasten ilmaista mielipiteitään enemmän myös

hyvin nuorena. Tähän liittyen aikuisten pitäisi kysyä lapsiltaan lupaa laittaa

materiaalia heistä sosiaaliseen mediaan tai odottaa kunnes lapsi on tarpeeksi vanha päättämään itse.

Lapsien harrastukset. Ne ovat lapsen harrastuksia ja on ymmärrettävää että

vanhemmat näkevät lapsensa tulevaisuudessa tekemässä harrastustaan, mutta

jos lapsi haluaa esimerkiksi lopettaa harrastuksen niin vanhempien pitäisi

suostua siihen.

Lapset ja nuoret toivat myös esiin, miten oikeuksien ymmärtäminen ja niiden omaksuminen vaatii niiden selittämistä myös lapselle hänen ikätasonsa ja kehityksensä huomioiden. Lapset ja nuoret korostivat vastauksissaan, ettei itse asiassa oleellista ole se, tietääkö lasten oikeuksien olemassaolosta vaan se, uskooko niiden koskettavan itseä. Oikeuksista puhuminen saattoi vastausten perusteella viedä lapsen ajatukset kehitysmaihin, lapsiavioliittoihin tai lapsityövoimaan, eikä niitä aina osata tarkastella omaan elämään liittyvinä asioina. Yleisesti ottaen lapset ja nuoret kuitenkin tunnistivat, että lasten oikeuksien tarkoitus on suojella ja puolustaa lasta.

5 Lasten ja nuorten näkemyksiä tulevaisuudesta

Tulevaisuudessa lasten ja nuorten osallisuutta tulisi vahvistaa arjessa, palveluissa ja yhteiskunnan tasolla. Lapset ja nuoret haluavat olla mukana itseään koskevissa asioissa ja toivovat aikuisten asenteen muuttuvan heidän osallisuuttaan kohtaan. Erityisryhmien mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnassa tulisi entisestään vahvistaa.

5.1 Yhteenveto tulevaisuuden näkymistä

Jos lasten ja nuorten vastauksia tarkastellaan kokonaisuudessaan, monet niistä liittyvät toiveisiin tulevaisuudesta. Yleisesti ottaen lapset ja nuoret tarkastelivat monia asioita suhteessa tulevaan. He toivoivat pystyvänsä joko itse vaikuttamaan asioihin paremmin ja enemmän tai sitten he toivoivat voivansa vaikuttaa siihen, että asiat olisivat seuraaville lapsille paremmin ja heillä olisi paremmat mahdollisuudet vaikuttaa.

Tulevaisuudessa lapset ja nuoret haluaisivat vaikuttaa erityisesti omaan tulevaan elämäänsä liittyviin asioihin, kuten opiskeluun ja työhön sekä siihen, missä he asuvat. Tuleviin lapsiin ja nuoriin liittyen he toivovat, että tulevaisuudessa aikuiset ottaisivat lasten ja nuorten näkökulmat paremmin huomioon sekä sen, että aikuiset myös kuuntelisivat paremmin, mitä lapsilla ja nuorilla on sanottavaa.

Lapset ja nuoret nostivat esiin myös konkreettisia asioita, joilla heidän mielestään parannettaisiin lasten ja nuorten osallisuutta. Lapset ja nuoret ehdottivat esimerkiksi, että opettajat voisivat tavata oppilaita kahden kesken, jotta lasten ja nuorten olisi mahdollista kertoa asioistaan opettajille. Tämän lisäksi lapset ja nuoret toivoivat, että vanhemmilla olisi rutiini kysyä lasten ja nuorten kuulumisia. Näin heillä olisi paikka ja tilaisuus kertoa ajatuksistaan, vaikka niitä olisi hankala ottaa puheeksi. Lapset ja nuoret ehdottavat myös, että heidän kanssaan voi tehdä asioita samalla, kun heidän kanssaan käy keskustelua. Lapset ja nuoret ajattelevat keskustelujen tulevan tekemisen avulla luontevammiksi. Kaikkien aikuisten toivotaan olevan enemmän läsnä lasten ja nuorten elämässä. Heidän toivotaan olevan erityisesti hereillä esimerkiksi (koulu)kiusaamiseen liittyen.

Laajemman osallisuuden vahvistamiseksi lapset ja nuoret ehdottavat esimerkiksi anonyymeja kyselyjä eri teemoista, joita voisi toteuttaa esimerkiksi kouluissa ja nuorisotaloilla. Lisäksi he ehdottavat, että myös hallitus voisi kysyä asioista eri tavoin lapsilta ja nuorilta saadakseen tietoa ja mielipiteitä. Kysymisen lisäksi aikuisten tulisi myös osata kertoa lapsille ja nuorille, mitä mahdollisuuksia oman mielipiteen esittämiseksi on tarjolla. Näiden rinnalla

lasten ja nuorten toiveena olisi, että myös sellaisia mielipiteitä otettaisiin huomioon, jotka eivät ole kaikkein suosituimpia. Vastauksissa lapset korostivat, että kaikkia lapsia tulee kohdella samanarvoisesti, eikä esimerkiksi vamma, ihonväri, uskonto tai sukupuoli saa vaikuttaa siihen, miten lapsia ja nuoria kohdellaan.

5.2 Tulevaisuuden näkymiä työpajavastauksissa

Työpajoihin osallistuneet lapset ja nuoret toivat esiin, että tulevaisuudessa lapset ja nuoret haluaisivat vaikuttaa paitsi arkeensa ja hyvinvointiinsa liittyviin asioihin, mutta myös monenlaisiin palveluihin. Tällaisina palveluina mainittiin esimerkiksi mielenterveyspalvelut sekä yleisemmin vain sosiaali- ja terveyspalvelut. Palveluihin liittyen lapset ja nuoret toivoivat, että heitä kuultaisiin ja uskottaisiin palveluista päätettäessä ja vaihdettaessa. He myös toivoivat, että tulevaisuudessa olisi paremmin saatavilla heille kuuluvia palveluita. Yksittäisistä palveluista lapset ja nuoret kaipasivat vaikutusmahdollisuuksia oikeuksien toteutumiseen erityisesti sijaishuollossa. Sijaishuollossa eläneiden lasten ja nuorten mukaan parannettavaa on erityisesti lasten ja nuorten kohtaamisessa ja huomioimisessa. Erityisesti sukupuoleltaan moninaiset lapset ja nuoret kokivat tulevaisuudessa tärkeäksi, että omaan kehoon liittyvissä päätöksissä heidän näkökulmansa huomioitaisiin nykyistä paremmin. Lapset ja nuoret myös toivoivat näkökulmiensa huomioimista tehtäessä heidän elämäänsä vaikuttavia päätöksiä esimerkiksi vanhempien erotilanteessa tai vammaisten lasten ja nuorten palveluita järjestettäessä. Lapsen ja nuoren yksilöllinen kokemus tulisi ottaa paremmin huomioon palveluita suunniteltaessa ja päätettäessä, missä, miten ja kenen toimesta erilaisia palveluita järjestetään.

Lisäksi lastensuojelun piirissä eläneiden lasten ja nuorten kokemusten mukaan lastensuojelun tulisi ensisijaisesti suojella lasta. Tämän nähdään liittyvän myös siihen, miten aikuiset lapsia kohtelevat. Lasten ja nuorten mielestä tulisi huomioida, että pienetkin huonot kokemukset yrityksissä pyytää tai hakea apua vaikeuttavat avun hakemista tai yhteistyötä tulevaisuudessa. Lapset ja nuoret toivat myös esille, että lapselle ymmärrys ”normaalista” arjesta ja ”tavallisista” asioista syntyy jo nuorena ja siinä yhteisössä, jossa hän sillä hetkellä elää. Tämän vuoksi nuorten haasteisiin tulisikin tulevaisuudessa puuttua jatkumona aiemmille kokemuksille, eikä leimata heitä hankaliksi yksilöiksi. Kuten yhdessä työpajassa kiteytettiin: ”Ei ole olemassa hankalia nuoria, on olemassa nuoria, jotka ovat kohdanneet hankalia asioita”. Tämän näkökulman lapset ja nuoret toivoivat kantavan tulevaisuuteen.

Lastensuojelun piirissä eläneet lapset ja nuoret toivat esiin, että jokaisella lapsella tulisi tulevaisuudessa olla rinnallaan turvallinen aikuinen, joka lapsella olisi oikeus valita itselleen. Tällainen järjestely loisi lapselle turvallisuuden tunteen ja auttaisi häntä kokemaan voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä. Lisäksi he esittivät, ettei itsenäistyviä nuoria enää tulevaisuudessa myöskään jätettäisi liian yksin, vaan heidän oikeutensa turvallisiin

ihmissuhteisiin varmistettaisiin nykyistä paremmin. Konkreettisina asioina lapset ja nuoret toivoivat aikuisten kykenevän vähentämään yksinäisyyden kokemusta sekä väkivallan tai päihteiden käytön määrää lasten ja nuorten elämässä. Kaltoinkohtelua tulisi tunnistaa laajasti ja samalla huomioida, että lastensuojelun piirissä asuvilla lapsilla on samanlainen tarve tavalliseen arkeen kuin muillakin lapsilla. Näiden näkökulmien lisäksi lastensuojelun piirissä elävät lapset ja nuoret toivoivat myös yleisemmin, että avun hakeminen koettaisiin tulevaisuudessa normaalimmaksi kuin nykyisin ja samalla vahvistettaisiin asioihin reagoimista ennalta ja hyvinvoinnin tukemista arjessa. Erityisesti sellaisiin palveluihin, joissa aikuiset ja lapset työskentelevät yhdessä, lapset ja nuoret toivovat aikuisille lisää aikaa ja mahdollisuuksia kohdata lapset ja nuoret yksilöinä. Heidän mukaansa lapset ja nuoret hyötyisivät tunnetaitojen oppimisesta. Samoin he kokevat heidän kanssaan toimivien aikuisten hyötyvän traumakoulutuksesta, joka auttaisi aikuisia tunnistamaan paremmin lasten ja nuorten kokemuksia ja ymmärtämään käytöksen takana piileviä kokemuksia.

Käytännön työssä lastensuojelun piirissä elävät lapset ja nuoret tunnistivat ongelmalliseksi rangaistuskäytännöt. He toivoivat, että tulevaisuudessa hankalat tilanteet selvitetään ja ratkaistaan, mutta erilaisilla sanktioilla ja rangaistuksilla uhkailun he toivoivat vähenevän. Erityisen merkityksellisenä lapset ja nuoret näkivät aikuisten kannustuksen ja heidän ohjaamisensa auttavan löytämään ja käyttämään oma potentiaalinsa, sillä sen löytäminen on usein aikuisista kiinni. Lastensuojelun piirissä elävien lasten ja nuorten kokemuksissa korostuu osallisuuden näkökulmasta heidän laaja tietämyksensä monenlaisista elämän haasteista ja palveluista. Heillä on olemassa tietoa ja osaamista lastensuojeluun liittyvissä erityiskysymyksissä sekä myös mahdollisuuksia tuoda näkökulmansa kuuluviin. Tätä osaamista tulisi tulevaisuudessa myös hyödyntää aiempaa paremmin.

Sukupuoleltaan moninaisten lasten ja nuorten näkemysten mukaan huomiota tulisi tulevaisuudessa kiinnittää heidän arkensa turvallisuuteen. He kertoivat kokevansa arkielämässään esimerkiksi opiskelun tai koulunkäynnin aiheuttamaa stressiä sekä liian usein ilmapiirin, joka ei tue heidän hyvinvointiaan. Sukupuoleltaan moninaiset lapset ja nuoret kokevat, että heidän arkeaan rajoittaa esimerkiksi se, voivatko he mennä uusiin paikkoihin tai tilanteisiin pelkäämättä vai pitääkö varautua huuteluun tai muuhun kiusaamiseen. He pohtivat myös paljon sitä, miten muut ihmiset heidät näkevät tai heihin suhtautuvat.

Sukupuoleltaan moninaisten lasten ja nuorten näkökulmasta keskeinen kysymys tulevaisuuteen liittyen kiinnittyy sen pohtimiseen, voivatko he olla omia itsejään jonain päivänä. Heidän kokemustensa mukaan tulevaisuus näyttää ristiriitaiselta. Se tuntuu samaan aikaan sekä pelottavalta että toiveikkaalta.

Käytännön asioihin liittyen, he toivoisivat saavansa tulevaisuudessa aiempaa helpommin lääkärin apua ja tukea erityisesti murrosiässä kehonmuutosten tueksi. Lisäksi he toivoisivat, että heiltä tulevaisuudessa kysyttäisiin, miten he toivoisivat jonkin asian hoidettavan

tai miten käytännön asiat voitaisiin järjestää. Lisäksi he toivovat tulevaisuudessa aikuisilta rohkeutta kysyä suoraan, voiko heitä auttaa jotenkin. He kokivat, ettei aikuisen tarvitse tietää tai osata mitään valmiiksi, vaan riittää, että kysyy, on avoin ja rehellinen. Tulevaisuudessa lapset ja nuoret myös toivoisivat, että aikuiset osaisivat nykyistä paremmin myös valistaa muita lapsia ja nuoria kohtaamaan sukupuoleltaan moninaisia ihmisiä. Omaan tulevaisuuteensa liittyen lapset ja nuoret kaipaivat erityistarpeidensa huomioimista esimerkiksi koululiikunnan suhteen. Toiveena olisi, että he saisivat suorittaa liikuntaa ilman, että se kuormittaisi heitä henkisesti liikaa.

Sukupuoleltaan moninaisten lasten ja nuorten kohtaaminen vaatii aikuisilta erilaisten sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen tunnistamista. Esimerkiksi translapset ja -nuoret toivoisivat muiden kohtaavan heidät ”ihan tavallisina tyttöinä ja poikina”, kun taas muunsukupuoliset tai sukupuolettomat lapset ja nuoret puolestaan toivoisivat, ettei heihin viitattaisi tyttöinä tai poikina vaan sukupuolittamatta vain lapsina tai nuorina. Osallisuuden näkökulmasta sukupuoleltaan moninaisten lasten ja nuorten osalta tulee tunnistaa turvallisuuden merkitys heidän mahdollisuuksilleen olla mukana ja vaikuttaa erityisesti silloin, jos tarkoituksena on selvittää tähän ryhmään kuuluvien lasten ja nuorten näkökulmia. Lapset ja nuoret toivat esiin, että heidän on luotettava asioita kysyvään aikuiseen kertoakseen omasta elämästään ja kokemuksistaan avoimesti.

Vammaisten lasten ja nuorten mielestä tulevaisuudessa aikuisilla tulisi olla enemmän aikaa heidän näkökulmiensa ja mielipiteidensä selvittämisessä. Nykytilanteessa he kokivat, että kokemusten ja näkemysten kysymisen esteeksi muodostuu usein ajanpuute, kun erilaisissa tilanteissa ei ole varattu tarpeeksi aikaa vammaisen lapsen tai nuoren näkökulmien selvittämiseen. Yksinkertaisemmillaan he kokivat, että tulevaisuudessa heidän mukanaolonsa vahvistuu jo pelkästään sillä, että kohtaamisiin erilaisissa tilanteissa varattaisiin nykyistä enemmän aikaa. Heidän kokemustensa mukaan aikaa tarvitaan paitsi valmistelulle myös toteutukselle. Aikuisen tulisi tulevaisuudessa pystyä selvittämään, millainen lapsi tai nuori häntä on tulossa tapaamaan sekä miettiä keinoja, joilla hän kykenee lapsen tai nuoren kanssa työskentelemään. Lisäksi aikaa tulee varata myös kohtaamiselle, jotta lapsella tai nuorella olisi riittävästi aikaa oman näkökulmansa muodostamiseen ja kertomiseen. Tämä tulisi huomioida erityisesti muuten kuin puheella kommunikoivien lasten ja nuorten kokemusten kuulemiseksi, mutta auttaa myös monien muiden vammaisten lasten kohtaamisessa.

Laajemmassa mittakaavassa on hyvä huomioida erityisryhmiin kuuluvien lasten ja nuorten toiveet pystyä vaikuttamaan myös laajemmin yhteiskunnassa. Vaikka erityisryhmiin kuuluvat lapset ja nuoret toivoivat tulevaisuudessa voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin palveluihin, he halusivat vaikuttaa myös samoihin asioihin kuin muutkin lapset ja nuoret. Tällaisia asioita olivat esimerkiksi kiusaamiseen tai väkivaltaan puuttuminen heti niiden ilmaantuessa sekä ilmastonmuutokseen vaikuttaminen. Osa lapsista ja nuorista

toivoo myös voivansa olla mukana vaikuttamassa yleisesti politiikkaan. Lapset ja nuoret toivoivat, että heidät kohdattaisiin ihmisinä, ei ”erityisihmisinä”.

Tulevaisuudessa lapset ja nuoret pitivät tärkeänä, että aikuiset osaisivat kysyä heidän ajatuksiaan sekä kertoa heille myös tietoa monenlaisista asioista. Lisäksi lapset ja nuoret ehdottivat, ettei asioista tarvitsisi tehdä liian monimutkaisia vaan pidettäisiin yksinkertaiset asiat yksinkertaisina. Joissain tilanteissa lapset ja nuoret kokivat, että heidän näkökulmansa ja toiveensa jäi huomiotta, sillä asioihin vaikuttaminen oli turhan monimutkaista. Tällaisia tilanteita tunnistettiin erityisesti lastensuojelussa. Yleisesti ottaen työpajoihin osallistuneet lapset ja nuoret toivoivat, että heidän näkökulmansa ja mielipiteensä otettaisiin vakavasti. Kuten eräs osallistuja kuvasi, toiveena olisi, että aikuisten ja lasten kesken löydettäisiin ”*kultainen keskitie rajojen ja rakkauden suhteen*”. Viime kädessä lapset ja nuoret toivat esiin, miten suuri merkitys osallisuuden kokemuksella, ja erityisesti aikuisten kohtelulla, on heidän omanarvontunnon. Lapset ja nuoret toivovat, että heitä kohdeltaisiin arvostavasti ja kunnioittavasti.

5.3 Tulevaisuuden näkymät kyselyaineiston valossa

Tulevaisuuteen liittyviä teemoja tarkasteltiin kyselyaineistosta tarkastelemalla, mihin lapset ja nuoret kertoivat haluavansa vaikuttaa. Lapset ja nuoret kertoivat haluavansa vaikuttaa hyvin monenlaisiin asioihin sekä omien kokemustensa että elämäntilanteidensa vuoksi. Vastausten moninaisuuden vuoksi niitä jaoteltiin ryhmiin, joista muodostui kolme kokonaisuutta (taulukko 3): oma ja toisten hyvinvointi, koulu ja arki sekä itseen liittyvät muutokset. Itsen ja toisten hyvinvoinnin alle kerättiin esimerkkejä kiusaamisesta, luonnon ja toisten ihmisten hyvinvoinnista, aikuisten suhtautumisesta, omaan arkeen vaikuttamisesta sekä mielipiteiden huomioimisesta. Koulu ja arki -kokonaisuuden alle kerättiin esimerkkejä konkreettisista asioista, joihin lapset ja nuoret halusivat vaikuttaa, esimerkiksi kotiintuloaikoihin tai kokeisiin liittyen. Itseen liittyvät muutokset -kokonaisuuden alle nostettiin toiveita, joissa lapset ja nuoret kohdistivat toiveensa suoraan itseensä toivoen voivansa tulevaisuudessa olla toisen näköisiä, mallisia tai luonteisia. Näiden kokonaisuuksien sisällä voidaan nähdä sekä lasten arjessa näkyviä huolen aiheita että lapsille merkityksellisiä asioita. Näiden avulla voidaan myös tarkastella lasten ja nuorten toiveita niin oman tulevaisuutensa kuin yleisesti lasten ja nuorten tulevaisuuden kannalta.

Taulukko 3. Lasten ja nuorten vaikuttamisen toiveita tulevaisuudessa.

Itsen ja toisten hyvinvointi	Kouluun ja arkeen liittyvät asiat	Itseen liittyvät muutokset
Haluaisin, että kaikilla olisi hyvä olla (esim. koulussa). Kaikkien mielipiteet ja heidän hyvinvointinsa on tärkeää.	Haluaisin vaikuttaa kokeiden pitämiseen. Jos saisin itse päättää tai vaikuttaa, kokeita ei olisi todella montaa pienen ajanjakson aikana.	Minulla on vähän läskiä niin ajattelin juosta enemmän että se lähtee pois. Teen sitä koska muuten veljeni haukkuu minua ja minusta tulee läski.
Moni asia on hyvin mutten haluaisi että ketään kiusattaisiin	Jos kouluruoka olisi laadukkaampaa	Koulussa että uskaltais viitata enemmän.
Ettei jotkut aikuiset olisi niin ilkeitä lapsille.	Haluaisin vaikuttaa enemmän kouluaineisiin ja lukujärjestykseen.	Haluaisin olla paljon rohkeampi esim. Vastaamaan matikan-tunneilla.
haluan päättää omista asioistani rautaisella otteella	Siihen että minun ruutu aika poistettaisi.	Ruokavalioon, haluan päättää mitä itse syön (kasvisruokaa)
Haluan vaikuttaa muiden hyvinvointiin.	Haluaisin perustettavan partiolippukunnan tänne Utsjoelle	Haluisin varmaa uskaltaa tehdä enemmänä juttui mut en haluis kyl muuttaa mitään muut
Siihen että koulussa opettajia ja ihmisiä kohdeltaisiin samalla tavalla ja että olis sellanen olo että ollaan saman arvoisia	Kotiintuloaikoihin, päätöksiin, kiusaamisen välttämiseen, tekemiseen ja muille hyvän olon tuomiseen oman huoneen sisustamiseen.	haluan panostaa tällä lukuvuodella ehkä vähän enemmänä kouluun kuin yleensä. Auttais kotona enemmän perheen jäseniä, ja tiuskisin vähemmän.
Haluaisin vaikuttaa köyhille lapsille jotka ei saa esim ruokaa yms.	Haluaisin kotona vaikuttaa siihen että voisni sisustaa oman huoneen ihan miten haluan.	
Vanhempien väleihin, että eivät olisi eronneet	Haluan että saisi mennä vapaa-ajalla sinne mihin haluaa.	
Luonnon hyvinvointiin	Mitä harrastan	

Omaan ja toisten hyvinvointiin liittyen lapset ja nuoret toivat esiin erityisesti sen, miten moniin asioihin he haluaisivat olla vaikuttamassa. Monissa näissä tilanteissa lapsilla ja nuorilla on kuitenkin vain vähän todellista sanavaltaa. He eivät esimerkiksi voi vaikuttaa vanhempien avioeroon tai köyhien lasten tilanteeseen suoraan, mutta he haluaisivat silti olla mukana ja tulla kuulluiksi myös tällaisissa tilanteissa. Lasten ja nuorten näkökulmasta heidän näkemyksensä tulisi huomioida myös sellaisissa tilanteissa ja kysymyksissä, joihin he eivät voi suoraan vaikuttaa. Samalla tulisi olla myös mahdollisuuksia lapsille ja nuorille

tehdä näkyväksi, millaisissa tilanteissa ja kysymyksissä he haluaisivat olla mukana ja millaisissa asioissa heidän mielipiteitään ja näkemyksiään olisi syytä kuulla. Esimerkiksi ympäristöön tai luonnon hyvinvointiin vaikuttaminen on sellainen kysymys, johon lapset ja nuoret haluaisivat olla vaikuttamassa ja johon tulisi myös luoda mahdollisuuksia.

Kouluun ja arkeen liittyvissä asioissa lapset ja nuoret nostivat esiin erityisesti käytännön asioihin liittyviä näkökulmia. Koulun osalta lapset ja nuoret toivoivat voivansa tulevaisuudessa vaikuttaa erityisesti kokeiden määrään, niiden sijoitteluun ja ajankohtaan sekä kouluruokaan ja koulun pihaan liittyviin asioihin. Arjessa lapset ja nuoret toivoivat voivansa vaikuttaa kotiintuloaikoihin ja oman huoneen sisustamiseen sekä ruutuajan tai peliajan poistamiseen. Lisäksi lapset ja nuoret toivoisivat voivansa vaikuttaa siihen, mitä he harrastavat. Arjen näkökulmasta lasten ja nuorten kokemukset kietoutuivat näkemykseen, jossa arki luo puitteet ja mahdollisuudet monenlaiselle toiminnalle ja myös osallisuuden toteutumiselle. Esimerkiksi kouluun liittyvät näkökulmat nostivat esiin kysymyksen siitä, millaisia mahdollisuuksia lasten osallisuuden vahvistamiselle löytyisi koulusta, jos osallisuus ajateltaisiin laajasti sekä kokemuksena kuulumisesta joukkoon että mahdollisuuksina vaikuttaa.

Kolmanneksi tulevaisuuden toiveita voi tarkastella itseen liittyvien muutosten valossa. Lapset ja nuoret nostivat esiin näkökulmia, joissa he haluaisivat tulevaisuudessa ensisijaisesti muuttaa jotain itsessään. He haluaisivat olla rohkeampia, laihempia, tiedostavampia tai mukavampia. Itseen vaikuttamista voi katsoa kahdesta suunnasta. Yhtäältä, itseen vaikuttaminen paljastaa lasten ja nuorten paineet siitä, että sopiakseen joukkoon tulisi olla tietynlainen (esimerkiksi rohkea/laiha) ja toisaalta heidän toiveensa näkökulmiensa huomioimisesta tulevaisuuden ratkaisuja tehtäessä (esimerkiksi kasvisruokavalio). Lisäksi itseen vaikuttamista voi tarkastella myös muiden ihmisten näkökulmasta. Usein asiat, joihin lapset ja nuoret kaipaavat muutosta itsessään ovat asioita, joista joku on heille maininnut. Tulevaisuudessa lapset ja nuoret toivoivat, ettei kenenkään tarvitsisi kokea jäävänsä ulkopuolelle sen vuoksi, millaisia piirteitä heissä on.

Yleisesti ottaen vastauksista voi tunnistaa myös epäoikeuden kokemuksen. Sellaiset lapset ja nuoret, jotka kokivat elämässään olevan jokin epäkohta, nostivat sen tässä esiin ja toivoivat voivansa tulevaisuudessa vaikuttaa. Osalla näkemykset liittyivät erityisesti muihin ihmisiin esimerkiksi siihen, että *”vanhemmat ostais mullekin tavaroita eikä vaan pikkusiskoille”* tai *”Haluaisin päättää, että pääsisin edes jonain päivänä Oppilaskunnan hallitukseen.”* Osa vastauksista liittyi puolestaan siihen, miten joissain tilanteissa lapset ja nuoret toivovat saavansa äänensä kuuluviin kysymyksissä, joissa aikuisilla on ajateltu olevan enemmän valtaa. Näissä kysymyksissä tulee näkyviin vastuiden ja oikeuksien välinen jännite. Lapset ja nuoret voivat haluta vaikuttaa esimerkiksi lävistykseen tai kotiintuloaikoihin. Vaikka näissä kysymyksissä valtaa päätöksistä ei voisikaan antaa lapsille ja nuorille, tulisi heillä kuitenkin olla mahdollisuus tuoda näkökulmansa esiin ja osallistua näistä asioista käytävään

keskusteluun. Lapset kuvasivat tällaisia asioita esimerkiksi näin: *”Siihen että milloin saan muuttaa pois kotoa ja siihen että saanko värjätä hiuksia tai ottaa lävistyksiä”;* *”Kotiintuloaika, nukkumaanmenoaika ja kotityöt”;* *”Haluaisin vaikuttaa siihen, että se on mun asia, jos huone on vaikka sotkuinen”;* *”Haluan vaikuttaa siihen, että vanhemmat eivät puutu kaikkiin asioihin.”;* *”minua kuunneltaisiin joskus enemmän ja otettaisiin huomioon”.*

5.4 Oikeuksien toteutuminen tulevaisuudessa

Oikeuksien näkökulmasta lapset ja nuoret ottivat vastauksissaan kantaa myös siihen, minkä lapsen oikeuden he toivoisivat aikuisten ottavan tulevaisuudessa paremmin huomioon. Eräs vastaajista totesi, että aikuisten tulisi kiinnittää huomiota enemmän *”Yksityisyyden oikeuteen, koskemattomuuden oikeuteen ja oman mielipiteen ilmaisun oikeuteen, myöskin kuunnellen tätä mielipidettä.* Lisäksi mielestäni aikuisten kuuluisi ylipäätään kuunnella lasta ja yrittää ymmärtää häntä.”

Tällaisten yleisempien huomioiden lisäksi lapset ja nuoret nostivat esiin erityisesti kokemukset koulun tavoista huomioida lasten osallisuutta. Nämä olivat mainintoina usein negatiivisia eli lapset ja nuoret eivät kokeneet koulun kovin hyvin onnistuneen lasten osallisuuden toteutumisessa. Yleisemmin lapset ja nuoret kokivat, että *”koulussa meidän mielipiteitä pitäisi kuunnella”.* Käytännössä lapset ja nuoret toivoivat, että aikuiset ajattelisivat *”miltä lapsesta tuntuu”* ja keskittyisivät siihen, mitä lapsella on sanottavana: *”Aikuisten pitäisi kuunnella paremmin lapsia”.*

Kaiken kaikkiaan lapset ja nuoret luettelivat runsaasti oikeuksia, joihin aikuisten pitäisi kiinnittää enemmän huomiota. Nämä vastaukset voidaan jakaa jaettiin karkeasti viiteen kokonaisuuteen (taulukko 4): kunnioitukseen, päätöksentekoon, asioihin, joita tulisi saada tehdä, konkreettisten epäkohtien korjaamiseen ja internettiin liittyviin asioihin. Näiden kokonaisuuksien alla lapset ja nuoret toivoivat yleisesti aikuisten kohtelevan heitä kunnioitavasti ja välttävän turhia erotteluja ja oletuksia sukupuolen, vamman tai muun erityisyyden suhteen.

Taulukko 4. Lasten ja nuorten vastauksia oikeuksista jaoteltuna viiteen kokonaisuuteen.

Kunnioitus	Päätöksenteko	Tehtävät asiat	Epäkohdat	Internetti
Aikuisten pitää kunnioittaa lasten mielipiteitä.	Että lapsetkin saavat päättää omista asioista.	Että lapset saavat pitää hauskaa	Tasa-arvoisuuden lisäämiseen.	Ettei nettikiusauksia syntyisi
Oikeus olla omanlaisensa, ei tarvitse mahtua muottiin	Lasten oikeuksiin. Mutta lapsilla on myös velvollisuus.	Varmaan siinä, että lapset voisivat kaikki käydä koulua.	Siihen että ei olis kokoajan isä tai äiti töissä aamusta iltaan eikä oo melkein yhtään lomaa	Minusta aikuisten pitäisi antaa lasten ilmaista mielipiteitään enemmän myös hyvin nuorena.
Siihen ettei pakota lasta liikaa kaikkeen	MITÄ ME SAAMME PÄÄTTÄÄ	Siihen että lapset saa enemmän lepoa.	Kiusaamiseen ja sukupuolirasismiin	Aikuisten pitäisi kysyä lapsiltaan lupaa laittaa materiaalia heistä sosiaaliseen mediaan
Sanoisin vain että joillekin lapsille tulisi antaa enemmän huomiota.	Lapsen kuuluisi saada itse vapaasti päättää mihin lukioon menee eikä heidän pitäisi tuntea painostetuksi.	Leikkiin. Koska aikuiset lopettavat lapsen kanssa leikkimisen liian aikaisin	Että lapset saa päättää omaan ulkonäköön liittyvistä asioista ja lapset saa olla sellaisia kuin haluaa.	
Kehitysvammaisille pitäisi antaa enemmän huomioita	man lyssnar inte riktigt och tar inte på alvar när man säger något	Vanhempien pitäisi asettaa selkeät rajat, mutta ei liian tiukkoja. Lasten kuuluu pitää hauskaa, tehdä muistoja ja viettää aikaa ystävien kanssa	Tähän aikuisten kuuluisi minun mielestä kiinnittää huomiota, koska mielestäni minulla ei koulun ja kilpaurheilun ohella jää aikaa vapaa-aikaan (kavereille).	
Lasten yksityisyys. Vanhemmat eivät voisi tarkastaa lapsen puhelinta ilman lupaa			Lasten turvallisuuteen ja siihen että heistä pitää huolehtia.	
Koen, että aikuisten tulisi olla tasapuolisenpia kaikille.			Eniten siihen, että kuinka hyvin lapset viihtyvät omissa oloissaan ja onko heillä oppimisvaikeutta.	

Päätösvallan osalta lapset ja nuoret toivoivat, että he saisivat ylipäänsä enemmän valtaa päättää omista asioistaan. Toiset konkretisoivat toivetta esimerkiksi niin, että toive kohdennettiin arjessa eteen tuleviin valintoihin, kuten mihin kouluun hakeutuu. Päätösvallan osalta nostettiin esiin myös se, että valta päättää tuo mukanaan myös velvollisuuksia. Lapset ja nuoret korostivat, etteivät he oleta voivansa vain päättää asioistaan, vaan päätösten tekeminen vaatii myös ymmärrystä velvollisuuksista. Lasten ja nuorten tulee saada tulevaisuudessaakin olla mukana päättämässä arkeensa liittyvistä asioista, mutta samaan aikaan on huolehdittava, ettei lapsille ja nuorille siirretä sellaista vastuuta tehdyistä päätöksistä, joista he eivät voi vastuuta ottaa.

Yksi osa-alue, johon lapset ja nuoret sitoivat toiveitaan aikuisten paremmasta oikeuksien huomioimisesta, liittyi mahdollisuuksiin tehdä asioita. Tässä kokonaisuudessa lapset puhuivat laajemmista, kaikkia lapsia ja nuoria koskevista asioista, kuten mahdollisuudesta käydä koulua. Samalla he toivat esiin myös hyvin arkisia asioita, kuten, miten lasten ja nuorten tulee saada pitää hauskaa, eikä kaiken toiminnan tarvitse aina olla vakavaa tai tavoitteellista.

Konkreettiseksi epäkohdiksi lapset nimesivät erityisesti kiusaamisen, (sukupuoli)rasismin ja tasa-arvoisen kohtelun vähäisyyden. Näiden lisäksi epäkohtia tunnistettiin myös omasta arjesta sekä yleisesti lasten turvallisuuden tunteeseen ja sen vahvistamiseen liittyen.

Viimeisenä kokonaisuutena koottiin yhteen internettiin liittyviä toiveita. Eräs vastaaja nosti esiin erityisesti sosiaaliseen mediaan ladattavat valokuvat jo hyvin pienistä lapsista ja piti tätä epäkohtana, joka aikuisten tulisi muistaa. Lisäksi tässäkin kokonaisuudessa kiusaaminen erityisesti netissä vaatisi aikuisten huomiota.

Kaiken kaikkiaan lapset ja nuoret korostivat, että tulevaisuudessa heidän oikeutensa monenlaisissa kysymyksissä tulisi tunnistaa aiempaa paremmin. He myös toivoivat, että aikuisten tapa kohdella erilaisia lapsia ja nuoria olisi tasapuolisempi ja reilumpi. Kiteytettynä lasten ja nuorten suurin toive olisi se, että aikuiset kysyisivät lapsilta ja nuorilta enemmän asioita ja myös pysähtyisivät kuuntelemaan, mitä lapsilla ja nuorilla on sanottavaa.

Lopuksi voidaan vielä tarkastella lyhyesti sitä, millaisin keinoin lapset ja nuoret toivoisivat voivansa osallistua ja tuoda näkemyksensä esiin. Tällaisina tapoina mainittiin esimerkiksi suoraan lapsilta ja nuorilta kysyminen, konkreettisten tapojen miettiminen siihen, miten asioita voitaisiin muuttaa sekä myös tekemällä asioita pelkän puhumisen sijasta.

6 Johtopäätökset

Tunnistetaan arjen ja hyvinvoinnin merkitys mahdollisuuksille kokea osallisuutta ja vaikuttaa. Taataan monenlaisille lapsille ja nuorille mahdollisuuksia tulla kuulluksi. Luodaan yhteiskuntaan ilmapiiri, jossa lapset ja nuoret kokevat tulevansa kohdatuiksi kunnioituksella.

6.1 Osallisuuden ulottuvuudet lasten ja nuorten kokemuksissa

Tässä raportissa on tarkasteltu lasten ja nuorten näkökulmia, heidän esiin nostamiaan epäkohtia sekä ajatuksiaan oikeuksistaan ja vaikuttamismahdollisuuksistaan. Lasten ja nuorten esiin nostamia ajatuksia on tarkasteltu sekä työpajojen että kyselyvastausten perusteella. Osallisuuden näkökulmasta keskeisenä on pidetty sitä, että lasten ja nuorten esiin nostamat mielipiteet, ajatukset ja näkökulmat tulevat tässä raportissa kuvatuiksi.

Yleistäen voidaan todeta, että toimiva arki ja hyvinvointi ovat osallisuuden edellytyksiä. Jos arjessa on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin ja kokee voivansa olla osa erilaisia yhteisöjä, vahvistuu myös kokemus osallisuudesta. Jos ympärillä on lisäksi läheisiä ja turvallisia aikuisia, jotka kuuntelevat lasten ja nuorten näkökulmia vahvistuu osallisuus entisestään. Jos näiden päälle kokee oikeuksiensa toteutuvan ja voivansa osallistua itseä koskeviin päätöksiin, alkaa osallisuus olla jo hyvin vahvalla pohjalla.

Kuten jo aiemmissa osallisuutta käsitelleissä raporteissa (STM 2020:27 & 2020:39) on käynyt ilmi, osallisuus voidaan tunnistaa sekä päämääränä että keinona. Hieman yksinkertaistaen, päämääränä osallisuus ajatellaan itsessään tärkeänä ja keinona se puolestaan on väline saavuttaa jokin muu asetettu tavoite. Jos tätä jaottelua peilaa lasten ja nuorten antamiin vastauksiin, voidaan karkeasti yleistäen mieltää lasten ja nuorten tunnistavan osallisuuden keinona saavuttaa asioita. Lapset ja nuoret kertovat pyrkivänsä vaikuttamaan asioihin, jotta mahdolliset epäkohdat voitaisiin korjata tai he voisivat saavuttaa jotain itselleen tarpeellista. Lasten ja nuorten vastauksissa korostuivat näkökulmat, joissa he toivoivat voivansa vaikuttaa itseensä ja elämäänsä liittyviin asioihin. Lähes kaikissa vastauksissa tämä näkökulma tuli jollain tavalla näkyviin. Toive voida vaikuttaa itseään koskeviin asioihin korostui, jos omaan elämään jouduttiin tavalla tai toisella puuttumaan esimerkiksi lastensuojelun toimenä tai vammaan tai sairauteen liittyen. Näin ajatellen lasten ja nuorten näkökulmille tulee löytää tilaa tulla kuuluviin.

Yleistäen voidaan myös todeta, että jos lasten ja nuorten kokemuksiin halutaan suhtautua vakavasti, tulee tunnistaa lasten ja nuorten omat tarpeet osallisuudelle. Tarpeet ovat

erilaisia eri tilanteissa ja niiden voidaan ajatella liittyvän arkeen, palveluihin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Näissä kaikissa lasten ja nuorten osallisuus on tärkeää. On kuitenkin syytä huomioida, että osallisuus ei toteudu kenenkään kohdalla automaattisesti, vaan se vaatii tukea ja mahdollisuuksia muilta ihmisiltä. Muiden ihmisten merkitys korostuu erityisesti silloin, jos lapsen tai nuoren elämään kuuluu paljon erityisiä palveluita tai heidän elämänsä joudutaan jollain tavalla puuttumaan. Erityisesti näissä tilanteissa on syytä miettiä tarkkaan, miten heidän osallisuutta voidaan vahvistaa ja heidän näkökulmansa saada kuuluviin.

Osallisuuden voidaan näyttäytyvän keinona erityisesti sellaisten lasten kohdalla, jotka eivät yleisesti kerro asioitaan muille. Heidän voi ajatella aktivoituvan ottamaan kantaa silloin, jos jokin asia heidän elämässään sitä vaatii. Tällaisten lasten ja nuorten kokemukset pakottavat myös miettimään, luodaanko lasten osallisuudelle jotain normia, jos kaikkien halutaan olevan aktiivisia ja tuovan ajatuksiaan näkyviin. Kaikilla ei ole intoa tai halua lähteä tuomaan näkökulmiaan esiin tai kertomaan omista kokemuksistaan. Samalla, kun tätä pitää kunnioittaa, tulee myös varmistaa, ettei lapsi jää liian yksin omien kokemustensa kanssa. Lisäksi kokemus voi olla myös se, että on jossain kohdassa yrittänyt ottaa asian esiin tai kertoa näkökulmansa, mutta näitä ei ole huomioitu tai saatu palaute on ollut vähäntelevää. Jos näin on tapahtunut, niin silloin luottamuksen rakentaminen uudelleen on työlästä ja vie aikaa. Osallisuus kietoutuu lasten ja nuorten elämään monin tavoin ja tulee näkyväksi ja haipuu näkymättömiin myös niissä yhteisöissä ja kohtaamisissa, joita lasten ja nuorten elämään kuuluu. Samalla, kun lasten ja nuorten osallisuutta tulee vahvistaa, tulee myös vahvistaa ymmärrystä arkisen kohtaamisen ja hyvinvoinnin tukemisesta, jonka päälle osallisuutta myös laajemmissa kysymyksissä voi alkaa rakentaa.

Osallisuus voidaan myös jakaa kokemukseksi kuulumisesta joukkoon sekä mahdollisuuksiksi vaikuttaa. Lasten ja nuorten vastauksissa nämä näkökulmat menivät sekaisin, jolloin vaikuttamismahdollisuudet ja mahdollisuus saada äänensä kuuluviin yhdistyi kokemukseen joukkoon kuulumisesta. He kiinnittävät vaikutusmahdollisuudet myös muihin ihmisiin ja heidän merkitykseensä omille vaikutusmahdollisuuksilleen. Vastauksissa näkyi, ettei kaikilla lapsilla ja nuorilla ole samanlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa, vaan osalla mahdollisuudet ovat paremmat kuin toisilla johtuen johonkin tiettyyn joukkoon kuulumisesta tai asemasta yhteisössä. Oppilaskunnan hallitukseen kuuluva lapsi esimerkiksi kertoi saavansa äänensä muita paremmin kuuluviin. Samaan aikaan ADHD-diagnoosin saanut lapsi puolestaan kertoi kokevansa, ettei hänen näkökulmaansa huomioida koskaan. Lasten ja nuorten kokemus oli, että etenkin aikuiset heidän ympärillään suhtautuvat lapsiin ja nuoriin eri tavoin riippuen siitä, millainen asema ja rooli heillä on omissa yhteisöissään. Aikuinen ikään kuin määritteli lapsen tai nuoren roolin perusteella, kenellä oli mahdollisuus viedä ajatuksiaan eteenpäin ja kenen ääni ei päässyt kuuluviin. Samalla myös yhteisön muut jäsenet esimerkiksi koululuokassa vaikuttavat siihen, kuka saa äänensä kuuluviin ja ketä kuunnellaan. Tarkasteltuna tästä näkökulmasta kokemus kuulumisesta joukkoon näyttäisi

olevan vaikutusmahdollisuuksien edellytys. Ilman yhteisön tukea on vaikeampi vaikuttaa siinä yhteisössä.

Lapset ja nuoret luettelivat sujuvasti erilaisia heille kuuluvia oikeuksia ja tarkastelivat oikeuksiaan usein myös suhteessa päätösten tekemiseen. Lisäksi he toivat esiin oikeuksien liittyvän usein siihen, mistä he saavat päättää. Lasten ja nuorten kanssa tulisikin keskustella oikeuksista, velvollisuuksista ja vastuista aiempaa tarkemmin. Heidän kanssaan voitaisiin yhdessä pohtia, mitä tarkoittaa, että on oikeuksia ja miten oikeudet ovat suhteessa lapsen velvollisuuksiin ja aikuisen vastuuseen. Kuten lapset ja nuoret itsekin korostavat, oikeudet eivät tarkoita lapsen mielen mukaan toimimista, vaan yhteistä kompromissia ja sopimusta siitä, miten asiat hoidetaan ja millaisin edellytyksin päätöksiä tehdään.

6.2 Osallisuuden tasot

Lasten ja nuorten vastauksissa korostuivat heidän kokemuksensa arkeen vaikuttamisesta. Toiveissa kuitenkin oli, että he voisivat vaikuttaa oman arkensa edellytyksiin. Monet lapset ja nuoret kokivat, että tämä toteutui hyvin kotona ja harrastuksissa, mutta huonommin koulussa. Kouluun liittyviä toiveita lapsilla ja nuorilla olikin runsaasti. Joissain vastauksissa näkyi halua vaikuttaa koulun aikatauluihin, kokeiden määrään tai koulun alkamisen ajankohtaan. Vaikka ensi kädessä näiden voidaan ajatella olevan koulun rakenteisiin liittyviä tekijöitä, joihin lapsilla tai nuorilla ei ole sanavaltaa, ne ovat samalla niitä samoja asioita, joissa lasten ja nuorten näkemykset tulisi osallisuuden näkökulmasta huomioida. Osallisuutta painottaen koulun rakenteilla vaikutetaan lasten ja nuorten elämään, ja näistä päätettäessä tulisi nimenomaan ottaa huomioon niiden kohteena olevien ihmisten mielipiteet ja näkemykset. Tämä ei tarkoita, että kokeita tulisi olla vähemmän tai koulupäivän alkaa myöhemmin, jos lapset niin esittävät vaan rakenteisiin liittyviä päätöksiä tehtäessä lasten ja nuorten näkökulmien kuulemista tulisi vahvistaa. Näkökulmien kuulemisen tulisi olla osa päätöksentekoprosessia, jossa erilaiset näkökulmat kuullaan, niiden painoarvo punnitaan ja ne saatetaan osaksi yhteistä tietopohjaa. Prosessin jälkeen tehty päätös voidaan myös palauttaa lapsille ja nuorille ja kertoa, miten heidän näkökulmansa on tullut huomioiduksi. Kuten lapset ja nuoret itsekin toteavat, he eivät ajattele näkemystensä huomioimisen tarkoittavan niiden pohjalta toimimista, vaan kompromissien tekoa ja demokraattista enemmistö päätöstä.

Palveluihin liittyen lasten ja nuorten vastauksissa näkyivät erityisesti lastensuojelun piirissä elävien sekä vammaisten lasten ja nuorten näkökulmat. Lastensuojelun piirissä elävien lasten ja nuorten kokemuksissa korostui sivuuttamisen kokemus, joka liittyi erityisesti heidän huomioimiseensa palveluita järjestettäessä. Vaikka heidän kokemuksensa ovat syntyneet nimenomaan lastensuojelupalveluiden kontekstissa, on heillä usein paljon tietoa ja ymmärrystä palveluiden kehittämisestä ylipäänsä, erilaisten palveluiden

yhteensovittamisesta sekä niiden pulmakohdista. Vammaisten lasten ja nuorten osalta kysymys on puolestaan usein siitä, ettei heidän näkökulmiaan osata kysyä tai tunnistaa. Tapoja eri tavoin vammaisten lasten näkökulmien kuulemiseksi ja osallisuuden huomioimiseksi on kuitenkin olemassa menetelmiä. Usein on myös niin, että vammaisten lasten kuulemiseksi luodut tavat voivat palvella myös muita lapsia ja nuoria.

Lasten ja nuorten osallisuutta tulee tarkastella myös yhteiskunnallisella tasolla, jolloin huomio kiinnitetään laajoihin kokonaisuuksiin, yhteiskunnallisiin ilmiöihin tai valtiotason päätöksentekoon. Tällaisia ovat esimerkiksi ilmastonmuutos tai rasismi. Ilmastonmuutos ja siihen reagoiminen nostettiin monessa lasten ja nuorten vastauksessa esiin asiana, johon he halusivat vaikuttaa. Ilmastonmuutos on myös hyvä esimerkki monimutkaisesta ilmiöstä, jonka käsittelyn tulee olla myös lasten ja nuorten ulottuvilla. Monet ulkomaalais- tai maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret kertoivat vastauksissaan kokevansa rasismia sekä muiden lasten ja nuorten että aikuisten taholta. Äärimmillään lapset ja nuoret kertoivat esimerkiksi opettajan kohtelevan heitä epäkunnioittavasti koulussa. Lapset ja nuoret kertoivat myös ulkomaalaisuuteen viittaavien piirteiden aiheuttavan heille erilaista kohtelua kuin muille. Ylipäänsä luokittelu ulkoisten piirteiden perusteella koetaan lasten ja nuorten keskuudessa monella tapaa ongelmalliseksi. Ulkoihin piirteisiin keskittyminen niputtaa herkästi muiden silmissä lapset ja nuoret yhteen toisten samoja piirteitä omaavien kanssa, vaikka he itse kokisivat yhteenkuuluvuutta muiden kuin samannäköisten ihmisten kanssa. Ulkoihin piirteisiin liittyvästä jaottelusta irtautuminen auttaa vahvistamaan monenlaisten lasten ja nuorten kokemusta siitä, että yhteiskunta on olemassa myös heitä varten. Tämä kokemus on perusta sille, että voi alkaa kokea osallisuutta ja löytää paikkoja vaikuttaa.

6.3 Tutkimusasetelman reflektointi

Lapsilta ja nuorilta saatiin kyselylomakkeella ja työpajoilla sellaista tietoa, jota tavoiteltiin. Menetelmissä myös tavoitettiin eri-ikäisiä, eri taustoista tulevia ja eri puolilla Suomea asuvia lapsia ja nuoria. Kyselylomakkeen laadinnassa hyödynnettiin kyselyihin erikoistuneita asiantuntijoita Fountain Parkista. Heidän kokemuksensa auttoi muotoilemaan kyselystä paitsi teknisesti toimivan myös sisällöllisesti kiinnostavan. Huomionarvoista on, että kyselyyn tuli yllättävän vähän epäasiallisia huomautuksia tai vastauksia. Tämän voi tulkita indikoivan lasten ja nuorten kokeneen kyselyn ja siihen vastaamisen onnistuneeksi. Sama voidaan todeta myös työpajoista, joihin saatiin innostuneita lapsia ja nuoria mukaan, vaikka aikataulu oli tiukka ja koronan vuoksi toteuttaminen vaati myös erityisjärjestelyjä.

Kyselylomakkeessa oli joitakin vastauksia, joissa osa vastauskohdista oli jätetty tyhjiksi. Lisäksi yksi vastaaja kertoi kokevansa ”tällaiset testit” turhina. Yksi vastaajista myös kertoi, ettei ymmärtänyt joitakin kysymyksiä, mutta muuten lapset ja nuoret olivat vastausten perusteella ymmärtäneet sekä kysymykset että syyn niiden kysymiselle. Samoin työpajoista

saadun palautteen perusteella niillä onnistuttiin tavoittamaan osallistuneiden lasten ja nuorten keskeiset huolenaiheet, toiveet vaikuttamiselle sekä arkeen ja hyvinvointiin liittyvät näkemykset. Kokonaiskuvaa saatiin täydennettyä myös aikuisten koosteilla lasten ja nuorten vastauksista, joissa kuvattiin lasten aiemmissa yhteyksissä kertomia näkökulmia lapsistrategian osallisuuskokonaisuuteen liittyvistä teemoista. Kokonaiskuvan muodostamiseksi käytössä oli myös lasten kanssa tehtyjen tai lasten osallisuutta tarkastelleiden hankkeiden hankeraportteja sekä hankkeiden tuottamia malleja.

Kyselylomakkeesta oli olemassa myös eri kieliversioita, mutta suomenkielisten vastausten perusteella myös muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvat lapset ja nuoret olivat päätyneet vastaamaan suomenkieliseen kyselyyn. Tällä ei ole vastausten luotettavuuden kannalta merkitystä, mutta kertoo osaltaan yhteisön merkityksestä kielen valitsemiselle. Esimerkiksi koululuokassa, joissa osa vastauksia on annettu, on voinut olla helpompaa valita suomenkielinen kysely, vaikka tarjolla olisi ollut myös oma äidinkieli. Mahdollista on myös, etteivät lapset ja nuoret ole pysähtyneet katsomaan mahdollisia muita kieliversioita nettisivuilta, vaan ovat valinneet ensimmäisenä olleen suomenkielisen lomakkeen. Suuri osa vastauksista saatiin koululuokista, joissa opettajat olivat pyytäneet lapsia ja nuoria vastaamaan. Tämän voidaan ajatella vaikuttavan siihen, ettei vastaamista ole ehkä mielletty vapaaehtoisena, mutta vastaajat eivät ottaneet vastauksissaan kantaa vastaamisen pakollisuuteen tai vapaaehtoisuuteen.

Käytössä olleen ajan ja koronan luoman poikkeustilan huomioiden lasten ja nuorten kokemusten ja näkemysten tavoittamisen voidaan ajatella onnistuneen hyvin. Kun lasten ja nuorten näkemyksiä tulevaisuudessa kerätään, tulee huomiota kuitenkin edelleen kiinnittää erityisryhmien näkökulmien saavuttamiseen.

7 Lopuksi

Lasten ja nuorten näkemysten ja kokemusten perusteella osallisuuden voidaan ajatella syntyvän hyväksytyksi tulemisen kokemuksesta, turvallisuudesta ja näiden pohjalta syntyvästä luottamuksesta siihen, että on mahdollisuus vaikuttaa. Vaikutusmahdollisuudet koetaan tyypillisesti sitä paremmiksi, mitä vahvemaksi lapsi tai nuori kokee muiden ihmisten antaman tuen. Mahdollisuus osallisuuteen syntyy muiden ihmisten tarjoamista mahdollisuuksista sekä omasta halusta olla mukana ja vaikuttaa.

Lasten ja nuorten näkemysten ja kokemusten tarkastelu paljastaa myös aukkoja heidän osallisuudessaan. Lapset ja nuoret kuvaavat osallisuuden toteutuvan hyvin kotona ja harrastuksissa, mutta huonommin koulussa tai yhteiskunnassa laajemmin. Lasten ja nuorten kokemusten perusteella voidaan ajatella, että esimerkiksi arjessa vanhemmat ja kaverit ottavat lasten mielipiteitä huomioon ja heidän kanssaan keskustellaan asioista ja niiden toteuttamisesta. Sen sijaan ammattilaiset erilaisissa palveluissa ottavat lasten ja nuorten näkemyksiä heikommin huomioon. Lasten ja nuorten kokemus on, että näkemyksiä osataan huomioida paremmin silloin, jos ne liittyvät aikuisen näkökulmasta lapsille kuuluviin asioihin. Sen sijaan lapset ja nuoret kokevat, että heidän näkökulmansa jätetään huomiotta isommissa ja laajemmissa kokonaisuuksissa myös kotona tai koulussa. Yleistäen voidaan todeta, että lasten ja nuorten osallisuus toteutuisi aiempaa paremmin, jos aikuiset suhtautuisivat lapsiin ja nuoriin tasavertaisempina tiedon tuottajina. Tasavertaisuus tarkoittaa tällöin heidän näkökulmiensa huomioimista, ei niiden mukaan toimimista.

Haasteita osallisuuden tunnistamiseen ja vahvistamiseen tuo myös ajattelu, jossa monenlaisten lasten ja nuorten näkökulmia yritetään niputtaa yhteen. Kuten kaikki ihmiset, myös lapset ja nuoret ovat erilaisista ryhmäidentiteeteistään huolimatta myös omia erityisiä itsejään. Osallisuuteen liittyen on tunnistettava, etteivät ryhmien välillä mahdollisesti olevat eroja osallisuuden huomioimisen tavassa saa liikaa vaikuttaa sen toteutumiseen. Pohjimmiltaan lasten ja nuorten osallisuus syntyy samankaltaisista hyväksynnän kokemuksista, joiden pohjalta uskalleta tuoda omat näkökulmansa esiin.

Lasten ja nuorten kokemusten tarkastelu vahvistaa näkökulmaa siitä, että heidän näkökulmiaan tulee kerätä moninlaisin tavoin. Aikuisten tulee olla avoimia lasten ja nuorten itsensä esiin nostamille aloitteille ja osata viedä niitä tarkoituksenmukaisella tavalla eteenpäin. Lisäksi aikuisilla tulisi olla monia kanavia löytää myös lasten kokemusten ja näkemysten äärelle. Monikanavaisella ja avoimella mallilla voidaan luoda sellaisia rakenteita, joiden avulla erilaiset lapset kokevat osallisuutta ja tulevat kuulluiksi. Lisäksi heidän näkökulmiensa ja esiin nostamiensa kokemusten tulee myös osaltaan ohjata tehtyjä päätöksiä. Lapsille ja nuorille ei riitä, että heidät on kuultu, vaan heidän näkemystensä tulee myös olla vaikuttamassa tehtyihin päätöksiin yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Lasten

ja nuorten näkökulmien tavoittamisessa voi myös hyödyntää erilaisia tapoja, kuten työpaikkoja, chatteja tai keskustelutilaisuuksia. Lisäksi voi hyödyntää myös erilaisia alustoja (esim. discord) ja sähköisiä kyselyitä.

Lasten ja nuorten osallisuutta voidaan tarkastella monesta näkökulmasta sekä yhteiskunnan eri tasoilla. Tässä raportissa ääni on annettu lapsille ja nuorille, jotka ovat käyttäneet aikaansa ja nähneet vaivaa ollakseen mukana luomassa ymmärrystä lapsistrategian valmistelun ja toimeenpanon tueksi. Lasten ja nuorten viesti on selkeä: aikuisten tulisi olla enemmän läsnä ja kohdella lapsia ja nuoria kunnioittavasti ja tasapuolisesti. Lapset ja nuoret toivovat tavallista arkea, aikuisten huomiota ja turvaa sekä asiallista ja tasa-arvoista kohtelua. Kuten eräässä työpajassa asia kiteytettiin: "Perusempatia ei vaadi paljoa".

Liitteet

Liite 1 Työpajaohjeistus 17.9.2020

TYÖPAJA LAPSISTRATEGIAN TUEKSI

Ohjeita lapsille kertomiseen

Voitte käyttää oheista pohjaa ohjeellisena, kun esittelette asiaa lapsille, mutta tätä on mahdollisuus myös muotoilla teille sopivammaksi:

Suomeen tehdään ensimmäistä lapsistrategiaa, jonka avulla parannetaan lasten oikeutta hyvään elämään. Lapsistrategiaa valmistelevat aikuiset toivoisivat, että voisitte auttaa heitä ymmärtämään paremmin lasten ja nuorten elämää vastaamalla muutamaan kysymykseen. Heille olisi tärkeää kuulla, mitä lapset ajattelevat elämästään, tiedättekö te lasten oikeuksista sekä millaisten asioiden täytyisi olla vielä paremmin tai eri tavalla, jotta Suomi olisi kaikille lapsille hyvä paikka elää.

Kysymyksiin ei ole oikeita eikä väriä vastauksia, vaan aikuisten olisi tärkeää saada tietää, mikä on juuri teidän mielestänne tärkeää. Kenenkään ei myöskään ole pakko vastata, jos ei halua.

Ohjeita työpajaa tai keskustelua vetävälle taholle

Alla on vielä tarkempia kysymyksiä näihin kokonaisuuksiin liittyen, joita voitte käyttää apunanne keskusteluissa. Kysymyksiä saa vapaasti muotoilla ja selkeyttää tarpeen mukaan. Lisäksi, jos tuntuu, että teemoja on liikaa, niin voitte valita vain yhden osa-alueen, johon keskittyä. Lapset voivat esimerkiksi itse valita yhden tai jos lapsia on paljon, voi aina yksi pienempi ryhmä pohtia yhtä kohtaa enemmän. Voitte myös vapaasti miettiä toteutustavan. Haluatteko keskusteluttaa asioita yhteisesti kaikilla mukanaolevilla lapsilla, niin että he osallistuvat yhteiseen keskusteluun ja muodostavat jonkin yhteisen viestin. Vai haluatteko, että jokainen saa kertoa omalla tavallaan omat vastauksensa vai haluatteko esimerkiksi jakaa lapset pienempiin ryhmiin pohtimaan kohtia tarkemmin. Vai tuleeko mieleenne vielä jokin muu paremmin toimiva tapa tai tapojen yhdistelmä.

Nykyinen arki

Toivoisimme teidän pohtivan, millaista teidän elämänne on nyt: Mitkä asiat ovat hyvin? Mitkä ehkä huonosti? Kenelle voitte kertoa iloistanne tai huolistanne? Kysytäänkö teidän mielipidettänne, kun teihin liittyviä asioita mietitään? Entä otetaanko teidän näkemysenne huomioon?

Lasten oikeudet

Kaikille ihmisille, myös lapsille kuuluu ihmisoikeudet. Lisäksi lapsilla on myös omia oikeuksia, joita Suomi on sitoutunut toteuttamaan ja joita kutsutaan usein "Lapsen oikeuksiksi". Oletteko kuulleet näistä lasten oikeuksista? Jos olette, niin mistä/keneltä? Mitä muistatte kuulleenne? Oletteko kuulleet vain, että sellaisia on vai muistatteko ehkä joitakin tarkempaa, osaatteko nimetä joitain tiettyjä oikeuksia? Entä tietäisittekö, mistä voisitte etsiä tietoa lapsen oikeuksista, jos haluaisitte? Koetteko, että lapsen oikeudet toteutuvat jo nyt ihan hyvin esimerkiksi kotona, koulussa, vapaa-ajalla tai harrastuksissa?

Tulevaisuus

Toivoisimme teidän pohtivan hieman tulevaisuutta. Mihin asioihin haluaisit omassa elämässäsi vaikuttaa ja miten? Onko jotain asioita, joita lasten ja nuorten elämässä pitäisi parantaa? Miten lasten ja nuorten mielipiteitä voitaisiin kysyä paremmin? Tai miten aikuiset oppisivat ottamaan lasten mielipiteitä paremmin huomioon?

Lopuksi

Lopuksi voisitte kiittää lapsia meidän puolestamme ja kertoa heille, että näitä nyt kerrottuja asioita luetaan läpi ja niistä tehdään kooste, joka auttaa lapsistrategiaa valmistelevia ihmisiä. Koonteja tai jonkinlaisia koosteita voi myöhemmin syksyllä käydä katsomassa lapsistrategian verkkosivuilta [lapsistrategia.fi](https://www.lapsistrategia.fi).

Liite 2 Kyselyn kysymykset 28.9.2020

Hei, kiva kun olet mukana!

Teemme juuri Suomeen ensimmäistä lapsistrategiaa, jonka avulla parannetaan lasten oikeutta hyvään elämään.

Auta meitä ymmärtämään paremmin lasten ja nuorten elämää osallistumalla tähän kyselyyn. Pääset kertomaan omasta elämästäsi ja miettimään asioita, jotka voisivat olla elämästäsi paremmin. Samalla pääset arvioimaan lapsen oikeuksien toteutumista omassa elämässä ja Suomessa.

Osallistuminen kestää noin 20 minuuttia, eikä kyselyssä kerätä nimiä. Kukaan ei voi tunnistaa sinua vastauksistasi.

Kysymyksiin ei ole oikeita eikä väriä vastauksia, vaan jokainen mielipide on yhtä arvokas. Kaikkiin kysymyksiin ei myöskään ole pakko vastata. Jos tuntuu, että jokin kysymys on turha tai liian vaikea, siirry seuraavaan.

Saamme vastauksista selville, millaisia asioita lasten ja nuorten mielestä täytyy edistää, jotta Suomi olisi lapsille hyvä paikka elää.

Osallistumisaikaa on maanantai-iltaan 12.10.2020 asti.

Kiitos ajatuksistasi,
Lapsistrategian tiimi

***

Anna alkuun hieman tietojasi itsestäsi

Taustatietoja kysymällä pyrimme varmistamaan, että saamme mukaan mahdollisimman monenlaisia osallistujia. Ne myös helpottavat tulosten tulkintaa.

Ikäni:

Alle 10

10-13 vuotta

14-17 vuotta

Yli 17 vuotta

Olen:

Tyttö

Poika

Muu

En halua kertoa

Kotipaikkani:

(lista)

***

Nyt voit kertoa, millaista elämäsi on

Jos sinulla on elämässä iloisia asioita, kenelle voit kertoa niistä? Kenelle kerrot ja mitä?

Jos sinulla on huolia, kenelle voit kertoa niistä? Kenelle kerrot ja mitä?

Kysytäänkö mielipidettäsi silloin, kun asioista päätetään? (Esimerkiksi kotona, koulussa, harrastuksissa tai kavereiden kanssa.) Voit kertoa esimerkiksi, ketkä kysyvät mielipidettäsi ja millaisissa asioissa.

Otetaanko mielipiteesi huomioon, jos se on kysytty? (Esimerkiksi kotona, koulussa, harrastuksissa tai kavereiden kanssa.) Voit kertoa esimerkiksi, miten mielipiteesi otetaan huomioon ja millaisissa asioissa.

Mihin asioihin haluaisit vaikuttaa omassa elämässäsi? (Esimerkiksi kotona, koulussa, harrastuksissa tai kavereiden kanssa.) Mihin asioihin haluaisit vaikuttaa ja miten?

Miten korona-aika on muuttanut elämäsi? Kerro muutoksista.

***

Mieti seuraavaksi lapsen oikeuksia

Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille meistä, myös lapsille. Lisäksi lapsilla on omia oikeuksia, jotka Suomi on sitoutunut toteuttamaan.

Oletko kuullut lapsen oikeuksista?

Kyllä olen / En ole / En ole varma

Jos olet kuullut lapsen oikeuksista, kerro vielä missä tai keneltä. Esimerkiksi kotona, koulussa, harrastuksissa tai somessa.

Miten hyvin koet, että lapsen oikeudet toteutuvat kotonasi?

Miten hyvin koet, että lapsen oikeudet toteutuvat koulussasi?

Miten hyvin koet, että lapsen oikeudet toteutuvat harrastuksissasi?

Miten hyvin koet, että lapsen oikeudet toteutuvat kavereidesi kanssa?

Oikein hyvin / Voisivat toteutua paremminkin / Huonosti / En osaa sanoa

Mihin lapsen oikeuksiin koet, että aikuisten pitäisi kiinnittää enemmän huomiota? Tähän kysymykseen voit vastata joko tässä tekstilaatikossa tai "tikkataululla" seuraavalla sivulla.

***

Valmistaudu loppukiriin!

Mihin lapsen oikeuksiin aikuisten pitäisi kiinnittää enemmän huomiota?

Seuraavalla sivulla esitellään lyhyesti joitakin lapsen oikeuksia. Mihin niistä aikuisten pitäisi sinusta kiinnittää enemmän huomiota? Voit viedä haluamasi oikeudet tikkataululle. Vie keskelle se, mihin haluaisit aikuisten kiinnittävän eniten huomiota.

Suurin huomio

Lasten ja nuorten mielipidettä pitää kysyä, kun tehdään heitä koskevia päätöksiä.

Lasten ja nuorten pitää saada tietoa asioista heidän ikätasolleen sopivalla tavalla.

Lapsilla ja nuorilla pitää olla mahdollisuus turvalliseen vapaa-aikaan ja harrastamiseen.

Lapsia ja nuoria ei saa syrjiä, kiusata eikä kohdella epäreilusti.

Lapsilla on oikeus käydä koulua ja saada hyvää opetusta.

Lapsia ja nuoria on suojeltava kaikenlaiselta väkivallalta.

***

Ja sitten loppukiriin!

Mitä asioita lasten ja nuorten elämässä pitäisi parantaa?

Ohjeet

Voit antaa niin monta vastausta kuin haluat. Kirjoita ja tallenna kuitenkin yksi ajatus kerrallaan.

Jos kirjoitat pitkän vastauksen, laatikko pyytää sinulta erikseen otsikon.

Vaikka jättäisit vastaamatta, pääset seuraavaksi tarkastelemaan muiden vastauksia Seuraava-painikkeella.

Miten nämä parannukset voitaisiin toteuttaa?

Miten lasten ja nuorten mielipiteitä voitaisiin kysyä paremmin?

***

Viimeinen rutistus!

Mitkä ideat ovat parhaimpia?

Seuraavaksi näet muiden kirjoittamia ideoita lasten ja nuorten elämän parantamiseksi. Mitkä niistä ovat mielestäsi kaikkein parhaimpia? Vie kolme parasta ideaa taulun keskelle, kaikkein parhain keskipisteeseen. Kun koet olevasi valmis, siirry eteenpäin "Seuraava"-painikkeella.

Paras idea!

Perehdytään koulussa enemmän lasten oikeuksiin.

Opetetaan myös koulussa käytöstapoja.

Opettajille lasten oikeuksista koulutus.

Lapsia pitää kohdella niin kuin kaikkia muitakin.

Ei olisi niin paljon sääntöjä.

Aikuiset kuuntelisivat enemmän.

***

Aiemmin on todettu, että erilaiset ominaisuudet (esimerkiksi ihonväri, kieli, vamma tai sairaus) voivat vaikuttaa siihen, miten eri ihmisryhmiä kohdellaan.

Mitä mieltä olet? Vaikuttavat erilaiset ominaisuudet sinusta lapsen oikeuksien toteutumiseen?

[ ] Voit kertoa tähän siitä, mitä ajattelet asiasta.

Koetko kuuluvasi jonkin ominaisuutesi vuoksi johonkin ryhmään? Luuletko, että se on vaikuttanut kysytyihin asioihin?

[ ] Voit halutessasi kertoa, mihin ryhmään kuulut, ja siitä miten se on vaikuttanut.

****

Kiitos ajastasi ja ajatuksistasi!

LÄHTEET

- Grover, Sonja (2004) Participating in social research. Why won't they listen to us?: On giving power and voice to children. *Childhood* 11:1, 81-93.
- Lapsiasiavaltuutettu (2020) Lapsen etua etsimässä. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2020:2. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2020/05/LAPS_vuosikirja2020_FI_.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2020) Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2020) Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa. Osa 2: Osallisuuden toteutuminen lapsistrategian valmistelussa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:39. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8435-6>
- Valtioneuvosto (2021) Lapset, nuoret ja koronakriisi. Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Valtioneuvoston julkaisu 2021:2. Helsinki: valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-674-7>
- Vanderbeck, Robert (2010) Lasten toimijuus ja kasvatuksen normit: neuvoteltu yhtälö. Teoksessa Kallio, Kirsi Pauliina; Ritala-Koskinen, Aino & Rutanen, Niina (toim.) Missä lapsuutta tehdään? Verkkojulkaisu 106. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 17-3.

Aineistoa tuottaneet tahot

Minua kuullaan -hanke

Nuorten turvasatama

Osallisuuden aika

Seta

SOS-Lapsikylä

Translasten ja -nuorten perheet

Vammaisfoorumi

Yhden Vanhemman Perheiden Liiton VeNyvä-hankeen ja Kasper- Kasvatus- ja perheneuvonta ry:n nuorten eroaikuttajaryhmä

Koosteita toimittivat

Arjesta voimaa -hanke

Kasper- Kasvatus- ja perheneuvonta

Pelastakaan lapset ja Ensi- ja turvakotien liitto: Väkivaltaa kokeneiden lasten kehittäjäryhmä

JULKAISUJEN LATAAMINEN:
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISSN 2242-0037 (PDF)
ISBN 978-952-00-5438-0 (PDF)